

Egyetemes Regénytár

Egy rossz asszony természetrajza

Erkölcstrajz

Irta

Bródy Sándor

Az alakja.

I.

A színház mellett, a hátsó bejáratnál egy fiakker állott; a kocsi bensejében vadul égő szivartűz két beesett férfiszemet világított meg. A szem körül, ami még látszott az arcból, oly sápadt és fáradt, hogy valaki elmenvén a kocsi mellett, amint belsejébe tekintett, ijedten kapta vissza a fejét. Úgy látta, hogy egy halott szivarozik és vár - valami színésznőre.

Tíz óra elmúlt; a Kerepesi-út hórakásai között a négyfogatú lóvasutak már sietve vágattak a nyugvó állomásra. A sok épülő ház rögtönzött folyosói alól már ki-kibukkant egy-egy nyárian öltözött hölgy, a rohanó és a megfagyott havon el-elcsuszó járókelőkkel ellentétben, lassan járkálva, meg-megállva. Az utca szegényes világítása kedvezett nekik, de még sem mentek tovább a Rókusnál. Azon túl minden csendes és elhagyatott, maga a színház is egyedül álló, kívülről árva, mintha nem is játszanának benne.

A szivar mögött egy elme égett és a következőket állapította meg magában:

„Nagyon későn lehet. Úgy látszik, a szolgák, a portás is bement az előadást nézni! Milyen bolond vagyok, hogy itt fagyoskodom!”

A fogai tényleg összevacogtak a hidegtől és a láztól. A várakozó úr mindenképpen igen rosszul érezte magát és egyszersmind igen jól is. Igazában szivarozva haldoklott a kocsiban és ez állapot közepette folytatta tovább fantasztikus megállapításait:

„Mit keresek itt! Ágyban kellene feküdnöm és hivatnom a papot. És az is lehet, hogy kiszökik előlem a hátsó kis ajtón. Ő ugyan azt mondja, hogy a kis zsvány-kaput befalzták, nincs is, csak az én képzeletemben. Én pedig láttam, ő pedig megesküdt. Az ő esküje! Csak azt tudnám, hogy kiegyezik-e az istennel előbb: Istenkém, istenkém, majd hazudnom kell, nevedet hiába ajkamra vennem, hamisan esküdnöm. Csak tréfa az egész, nekem komolyan kell. Te ne vedd rossz néven, tudomásul ne vedd! Aztán nyomban elmond hét Miatyánkot, és tizennégy Üdvözlégy-et. Vagy nem is egyezkedik. Hagyja a dolgot későbbre, mint ahogy szokta és abban bizik: az isten is emberi tulajdonságokkal gazdag, ha nagyon meg lehet haragítani, nagyon ki is lehet békíteni! De érthetetlen, micsoda gyönyörűséget lelhet az ilyesmiben? És ha csak elhinné, mint más becsületes hazugok, amit mond. Irtózat, utálat!”

A hideglelés ember lába majd elfagyott, de szíve csaknem fellobbant a szerelem emésztő tüzeiben. Mint az idvezitőt, úgy várta azt az asszonyt, akitől irtózott.

Két napja haragban voltak, részint azért, mert az összeveszés maga is kéjt okozott a színésznőnek, másrészt meg gyönyörűsége tellett abban, hogy alázatosan térjen vissza a megsértett, a duzzogó férfihoz. Az volt az ösztöne, hogy százszor elveszítsen és százszor meghódítson ugyanegy embert, ha már - tökéletlen alkotásuknál fogva - százat egyszerre nem szerethetett. Aztán még más dolog is lehetett a háttérben, mert ez az asszony háttér nélkül, hátsó gondolat híján, egy okból nem tett semmit.

„Lehet, hogy ez a két nap azért is kellett neki, hogy másnak adja!” - gondolta magában a várakozó.

Lehet? Biztosan tudta, még azt is, hogy ki volt. Csakhogy beleszőve a csalás aranyos hálójába, csalta magát ő is és már ott volt, hogy elbolondította magát, mert ez neki így jól esett.

Most is a várakozás kínos gyötrelmeiért mindenféle szédítő jókkal biztatta magát:

„Eljön. Máskor is eljött; most kötelessége, hogy eljöjjön. Végre hálátlannak nem lehet mondani. Minden lehet; de gavallér. Tudja, hogy ez estvét - ezt az éjszakát - senki másnak nem adhatja, csak nekem. Én tanítottam be erre a szerepre, az első szótól az utolsóig, eljátszottam előtte, vele. A rossz tudómmal még az éneket is fűttem, felöltöztem maskarába, adtam Párist. Milyen kedves volt, négy napig nem mentem ki a szobájából, sem nappal, sem éjjel.

Mindenkit elküldetett, aki jött: „Elment a nagysága Szent-Endrére!” Mért éppen Szent-Endrére? Már a rendőrségnél akart kerestetni az anyám. Milyen négy nap volt, mekkora intelligencia! Érthetetlen, hogy olvasni még sem szeret; inkább kiséper egy konyhát, mint hogy elolvasson egy sonettet. Mindent tud és mindent megért mégis; de csak egy férfin keresztül. Ez érdekes, magától nem tud alkotni, mindenhez kell neki valami mag, mindegy ha hitvány is, nem bánja, akármily szél hozza is...”

Az izgatottságban most igen önérzetes és vigasztaló gondolatok lobbantak fel:

„Végre is, ez a mag, kora ifjúságától kezdve egész mostanig én voltam. Az ura - a Józsi - igaz, közbenjött, voltaképpen ő kezdte, de mégis csak epizód volt. Igazában én alkottam; az én nyelvjárásomat, az én goromba vicceimet beszéli. Oly rabulista, mint én; azokat az ételeket szereti, amelyekkel én élek. És mégis csak ő a legszebb asszony, aki ezidőszere a világon tartózkodik. Megépítettem a főművem, már most meg is halhatok.

Körülbelül meg is halok. Ugy veszem észre. Vagy tüdőgyulladásom van, vagy csak lesz. Holnap, nem bánom; de az éjjel még enyém. A többi éjszaka akár a pokol is lehet.”

A képzelődő gentleman fejét a kocsi behavazott ablakához nyomta, kinézett. De hamarosan behunyta a szemét: éppen a Rókus ki nem világított ablakait látta meg. A halottas kamrák vannak ott, tudta kis ujságíró korából. Kissé érzéki, amint mondják sensualis volt a felfogása és az izzó hátán mint egy jégkorbács, végig vágott az irtózat:

„Fagyott földben feküdni, meztelen testü férgekkel együtt, mégis csak rosszabb, mint vele a kipárnázott bronzágyban! Vajjon fogom-e látni ezt a bűbajos alkotmányt, legalább még egyszer! Hogyne, mindjárt, biztos. Nem, soha - elszökött, vége!”

Fiakkerek indultak, azt hitte, vége az előadásnak, kinyitotta a kocsija ajtaját, kinézett, hallgatódzott. Képzelődő és a lázban kifinomodott fülével most tapsot hallott, a nagy, a végső, az ugynevezett orkán-tapsot. Megállott a szivverése, majd vad sebességgel iramodott neki, gondolkodni sem tudott egy pillanatig, annál mohóbban folytatta aztán:

„Milyen örült vagyok, hogy itt várok rá, reszketek érte, ahelyett, hogy bent élvezném a játékát. De ha nem birom, ha megöl, engem öl meg a lámpaláz. Pedig mily kéj látni, ahogy ő testté formálja, életbe önti az én hitvány és kusza ötletemet. Csak gondolni kell előtte valamit és ő nyomban megcsinálja. Vajjon mi történt ma, kinek tapsoltak most? Volt-e sikerünk. Reszketek, hogy nem. Megint minden olyan csendes, hideg, közönyös, semmi mozgás!”

Bent a színházban ugyancsak forró, villamos és mozgalmas volt minden.

A Szép Helénának már harmadik felvonását játszották és a közönség az előadáson - még inkább a primadonnán keresztül - összeismerkedett és összeemelegedett. Pedig ugyancsak sokféle fajtából került, a legkülönbözőbb társaságból állott, még a nyelvük sem volt egy, a földszinten és a páholyokban - nem egy helyen - németül lelkesedtek. Az új Budapest sokszínű társadalma alakult itt ki, azaz, hogy a városba berohanó magyar vidék maga közé kapta, vitte és elborította a benszülött polgárságot. Még az egész egy kissé kusza, a rendezkedés állapotában még egy kissé rendetlen; de az első padokban már magyar urak ültek és a német

színházból ravaszul kicsalt kövér bankárok ugyancsak verdesték össze a tenyerüket, örülvén, ha egy-egy mondást jól megértettek.

És maga a primadonna sem beszélt valami tökéletes magyar irodalmi nyelven. Némi szerbes, tótos, vagy csak palócos iz volt, nem annyira a szavaiban, mint inkább a hanglejtésében. Annál magyarabb ő maga; olyan, mint egy kun leány: magas, hajlékony, de válla és melle erős meg széles, a szeme sötétkék, a haja azonban fekete. Nem az a kékfényű, hideg feketeségű, hanem a másik, az a fajta, amelyik olyan, mint a telivér paripa sörénye. Ártatlan kis kék szalag - mint amilyent apácákhoz járó kis lányok viselnek - volt befonva a roppant hajba, amelynek lányosan, kontyba tűzött fűrtjeit minduntalan igazgatni kellett. Ez volt az egyik híres és bűvös mozdulata Tóth Piroskának; a másik, hogy minduntalan a harisnyakötőjéhez kapott. És az uraknak ettől maradozott ki a szivverése ma többször, mint valaha.

Soha ennyi kedve és szerencséje nem volt abban, hogy magát megtalálja és kiadja, egészen addig, a legutolsó, azaz a legelsőig. Szébb volt mint rendesen és az arcának minden tökéletessége - és varázsos tökéletlensége - egyszerre éles és határozott világosságra jutott. A homloka még keskenyebb és simább, mint rendesen; ajka körül a lágy, lányos, az ingerlően naiv vonás kimélyült és megszinesedett az állandó, nem csinált, az igazi, szinte bután jókedvű mosolygásában.

A szeme azonban még jobban - mint máskor - ellentmondott e szűzies derűnek: be volt esve, barna udvar vette körül és ezt szenvedélyes, sőt gonosz tekintet világította be. A fehér erős álla - az ugynevezett férfievő asszonyok híres nagy álla - a szemével összhangzott, egyébként pedig a gyönyörű fejnek minden vonása ellenkezett egymással, cáfolták, meghazudtolták, sőt mintha persiflálták volna egymást. Ezenkívül pedig: arcának egyik fele különbözött a másiktól és mégis olyan harmónia volt az egészen, hogy a felvonások közben, sőt a felvonások alatt is, szolid és féltékeny férjes asszonyok így szóltak az uraikhoz:

- Ha férfinak születtem volna, ezt a nőt vettem volna el, vagy senkit! Megbocsájtánám magának, ezt megbocsájtánám, ha belebolondulna!

Valóban, a férfiak tulnyomó része nagy előszeretettel vette volna el, ha az urak nem is gondolnak mindjárt egész életen át tartó viszonyra. És ő is úgy viselkedett, mintha valamennyihez, mindjárt és szívesen hozzá menne. Mindenkinek külön játszott és ha pályatársnői gunyolták is, mert mindenkiel, még a perces inassal is kacérkodott, ha ebben nem is volt számítás, de értelem annál több. A perces ott ült a karzati ülőhelyen, nem illetlenkedett a cselédekkel, hanem szájtátva nézte és reszketett a belseje is, amint egyszerre úgy látta, hogy az énekes asszonyság fölnézett - észrevette. A perces-árus ifju aztán, ha rákerült a sor, tapsolt mint egy örült, mint egy intézmény.

S ott ült az előadáson két finác és egy önkéntes tűzoltó. A pénzügyőrök valami acciz dolgában jártak egyszer nála, a tűzoltó állást kért az urától. Az előszobában találkozott velük:

- Milyen szép emberek maguk! - mondá a szemlészeknek.

A tűzoltónak szintén elárulta, hogy bár ez szokatlan, szeretve tiszteli őt:

- Jó lehet a maga feleségének, mert maga igen gondos! Jár a kis kenyérke után, megalázkodik, csak hogy az asszony... Ha nekem ilyen finom, gondos kis uram volna.

A három ember majd megbolondult az előadás alatt. Tomboltak, terrorizálták a szomszédokat. És így csinálódott az a meleg villamosság, amely szerte áradt körülötte, a piros bársonnyal kikárpitozott óriási hálófülkében. Mert azzá varázsolta a nézőtér, a színpadot, sőt a padmalyt is hozzá; a ruhátlan görög allegóriák mintha összebujtak volna. De csak összebúgtak; minden csak egy izzó ígéret maradt.

Voltak ugyan a földszint első székeiben olyan urak is, akik a nézőtérrel fölbizalmaskodtak hozzá és akik általában úgy viselkedtek, mint akiknek némi jogaik vannak. Egy vékonyfülű, festett barkójú gentlemanen meglátszott, hogy igen nehezen türtőzteti magát, szeretne fölállni, hogy kellő izléssel ugyan, de közölje a közönséggel:

- És ez a nő a kedvesem volt, mi, mit mondanak hozzá?

A vékonyfülű úr izgatottan kapkodta a fejét, de a férfiak ismeretes lovagiassága végre is le-tiltotta arról, hogy határozottan és a sokadalom előtt nyilatkozzék. Arra szoritkozott tehát, hogy egy új nemesnek, új bankárnak - egy egészen friss előkelőségnek - elmondjon legalább valamit. De az nem volt kíváncsi; az is olyan székfűt viselt, mint ő és még mint nyolc vagy tiz kivágott kabátú, izgatott, gyanakvó és bizakodó gentleman. Fehér paraszt székfűt viseltek, mert ez volt a színésznő virága, rendkívül szerény, de fölöttébb szagos és nem feltűnő, ami a fő. Különben ki hogy viselte! Egy földszinti páholyban ült négy igen fiatal, erővel kihuzkodott bajuszú, mohszakállú ifjú - részint színes nadrágban, egy hosszú hüvelybe tett késsel az oldalukon; régen ezt a szerszámot úgy nevezték, hogy kard. A négy csinos legénykén viritott és kirikított a szegény székfű is.

Ezek voltak az „udvar” egy része, akik minden délben vizitáltak a primadonnánál, állandóan el akarták választani az urától, hogy feleségül vegyék. Ezeknek a jó buta fejeivel - talán az életével is - sakkozott Tóth Piroska, zavarva, kergetve, kicsufolva és igen nagy tiszteletben tartva őket. A legtöbbször jól bánt velük, a tompa eszükkel köszörülte a maga éles elméjét, sokszor egy vagy másik iránt pillanatnyi érdeklődést is érzett, azzal aztán bizalmas is volt, de soha tovább egy napnál. És amikor a szerencsétlen szerencsés elbódulván, tolakodó lett, az asszony nem emlékezett a bizalom tündéri percére, letagadta, úgy hogy a puha fejü, kemény járású fiatalember csaknem megőrült. Haraggal száműzték, vagy az illető dühösen száműzette magát; de egy hét múlva, mindent megigérve, visszakeresztelkedett.

Elcsapás, visszafogadás, harag és kibékülés: a színésznőnek mindezekre oly szüksége volt, mint a cukorra vagy a sóra. Olykor maga is megdöbbsent, mert látta, hogy ebben a dologban valóságos rendszerre, egy külön új és nem könnyű művészetre tett szert. Volt rá eset, hogy a mereven ülő és igen jól viselkedő fiataloknak egyszerűen megmondta:

- Bocsánatot, az embernek dolga is van! Kérek három hónapi szabadságot!

Három nap múlva már visszahívta őket. Volt dolga Stefinek és Palinak, a két lányképű nyurga legénynek, akik mellette az ingyen komornoki állást betöltötték. A két igen jó modoru és jobb sorsra érdemes fiu lélekszakadva járta be a várost, amíg rátalált a pezsgő mellett buslakodó elcsapottakra és visszahívta őket:

- Jertek, Piroska nem haragszik, minden meg van bocsájtván!

A két kedves - és igen jó házból való figura - itt nyüzsgölődött most, de nem mint két, hanem mint husz ember. Hol itt, hol ott bukkantak föl, most a zenekarban voltak, már az erkélyen inspiciáltak, rendezkedtek a bokréták, hajók, valóságos kis kertek színpadra adása körül és egy pillanat alatt jelentést tettek a „sajtó”-nak, mint ahogy ők az újságírókat nevezték. Bámulatosan össze voltak tanulva; csudásan működtek együtt; ők voltak a két kis pudli, akik a dicsőség e mind jobban szaporodó nyáját bohókás mérgességgel összetartották és együvé terelték. Ők csaholtak, loholtak, sőt haraptak is, ha valamelyik színésznő - a fehér kezével - átnyult a nyájba, lopni.

És közös munkájuk lelkiismeretes végzéseért csak ideális javakban volt részük. Ők láthatták, amikor Piroska ruhát próbált, ők tudhatták, mikor beteg, mikor egészséges. Sőt ha beteg volt és a színésznő tudta, hogy most csunya, senkit nem eresztett be magához, csak őket. Nekik

szabad volt ülniök az ágy szélén; meg volt engedve, hogy sajnálkozzanak fölötte, vele együtt sóhajtsanak, hogy amíg ő fekszik, más nők mind elkaparintják, rábeszélnek, lefőzik és elbolondítják a férfiakat. Azt, hogy ő is úgy van alkotva, mint más nők és hogy a legtöbb asszonynak van egy tehetsége, amely hasonlatos: - a teremtésnek ez ellene elkövetett bűnét a színésznő soha sem tudta megbocsájtani és igen nehezen viselte el. Sőt a szelídképű gyerekeket is rátanította, hogy ezen méltatlankodjanak, úgy hogy végre azok jobban haragudtak, mint ő, sőt talán betegebbek is voltak.

Most azonban vig világ volt, csupa egészség, frissesség, diadal minden, a két ifju barát végre rátérhetett külön szenvedelmére, arra, hogy egymást szidják és vádolják, mert ezt vagy amazt elmulasztották, rosszul, az ő érdeke ellen cselekedtek. Az egyik, a fiatalabbik szólt:

- Az ordító dicséreteiddel csak ellenségeket szerzel neki!

A másik visszavágott:

- Te meg úgy viseled magad, mintha férje volnál!

Fölszaladtak hozzá a színpadra:

- No, milyen vagyok? - kérde és megsimogatta mindakettőt. A festett - és nem kicsiny - keze amivel az egyik fiu arcához ért, egy könnyet morzsolt szét. A testével megérezte, gyengén összerendezte; de az eszével nem vette észre, elszaladt tőlük, mert valaki, akit még nem ismert, kereste. Egy szobrász volt, azzal végzett, de úgy, hogy fentartotta és eltette magának. Ismerős, sőt tekintélyes urak, jöttek, hogy meggratulálják, azokkal a legszélesebb körű, legmélyebb és legváltozatosabb tárgyakról beszélgetett és igen mulattatta, hogy a társalgás közepén, egy szótag kiejtés közben szolította az ügyelő.

- Várjanak meg, jöjjenek vissza! - kiáltotta szaladás közben és a következő pillanatban már azt is elfeledte, hogy élnek.

Kiállt a színpadra és ott ő volt a lelelkiismeretesebb asszony, csupa gondosság és vigyázat. Nem tolakodott, nem fontoskodott, nem játszott a maga és nem falta el a más szerepét. Segítette a pályatársait, kétségbeesve küzdött az író vagy a zeneszerző diadaláért, pedig - ha külföldi volt - sok esetben a nevét sem tudta. Az operette szerzőket általában Lecocqnak nevezte, lehet, hogy ebben is csak tréfált. Mert a főeleme és geniejének az ereje: a tréfa volt. Mintha mindig kiviccelte volna a szerepét, fölötte állva, lenézve rája, mint ahogy most Helénában cselekedte.

Akit játszott, nem volt más, mint egy mai vidám házasságtörő asszony paródiája. Theázott - és a theához apró Kugler-süteményeket evett - amikor jött Páris. Nem szandál, hanem magas sarku, fehér fűzős cipő volt a lábán. Egészen modern legyezővel legyezte magát és amikor Menelaust elküldte, úgy viselkedett mint egy kereskedelmi utazó nem egészen hű felesége, amikor az ura már pakkol, a vasuti utmutatót nézi, a szolgálot már konflisért küldte. Hol látta ezeket, kitalálni ilyesmit nem lehet, egyszer meg kellett csinálnia. De utazó felesége nem volt soha; ez csaknem bizonyos volt.

A közönség csak hogy bele nem betegedett az élvezetbe. És csak attól féltek, hogy mindjárt, mindennek vége lesz. Megpróbálták újráztatni az élceket, egyes dialógusokat, és a tüzoltót - ugyan barátságos uton és módon - egy polgári biztos kivezette. A szegény emberben nem volt meg a kellő fegyelmezettség; ordított mint egy sakál, úgy hívta Tóth Piroskát. Az első sorban ülő urak már idegeskedtek, különösen egy nevezetes szabadelvű politikus - és egyházkerületi gondnok - aki rendkívüli komolysága dacára leereszkedett a népies színházba. Ugyanaz, akinek szokatlanul széles vállalai mindig megrándultak, valahányszor a primadonna egy kicsike bokrétát - látszólag gépiesen - az ajkához értetett. A politikus kétfelé kancsalított a két szürke

szemével: nem látják-e, nem tudják-e? És a nevezetes nagy elméjű férfi megkérdezte a mellette ülő öreg paralitikus grófot:

- Vajjon ki küldheti neki ezeket a bokrétákat?

- Én, én! - mondá a gyenge elméjű, de okos aggastyán mosolyogva és tovább szunyókált, amíg az utolsó tapsvihár föl nem rázta.

A szolga felöltöztette, kivezette. Vége volt az előadásnak, a közönség rohant kifelé, egy része a színpad rendes bejáratához, hogy még egyszer lássa közszerelmének tárgyát. Itt egy egészen új kar lépett föl, teljességgel kezdő patikáriusok, több ügyvédi őrök, - egy rendszeresnek látszó társaság, amely hivatásszerűen nem járt színházba, inkább lókifogással foglalkozott. Ezek - legalább a külső szín szerint - egy jól tájékozott ujságíró gyakornokot fogadtak és ismertek el vezérül, az rendelkezett velük, mint valami titkos egyesülettel. Ámde a megbízhatatlan fiatalember elunta a várakozást, a kabátja sem volt a zord időhöz szabva. Hamar eltűnt a tömegben, amely kezdetben lassanként széledt, amíg egy minutumban - mintha a titkos jelszót mégis megkapták volna - egyszerre széjjel ugrott.

Elhagyatott és sötét lett a színház környéke. Két kis ajtónál két fiakker várt. Mind a kettőben egy-egy világító pont, a szívnak az erős, csaknem lobot vető tüze. Mintha két szem volna, amelyek nézik és figyelik egymást. Most az egyik egyszerre kihuny, egy bundába pólyált asszony dugta be fejét a fiakkeren. Egy másik nő ezalatt a kocsissal beszélgetett.

A hideglelős úr látta. Kiszállt a maga kocsijából, hogy menjen valamerre, de alig állott a lábán. Most már igazán félt a szégyentől, hogy itt bukik el az utcán, itt vágja magát hanyatt a hóban. Hogy el ne essék, odalapult a színház falához és hallotta, vagy hallani vélte, amint Tóth Piroska angolul mondá:

- Holnap, délelőtt, tizkor.

A várakozó szerette volna elkacagni magát, ha nem lett volna oly gyenge bőrben. De az asszony már jött, feléje jött egyenesen. Beugrott a kocsijába, meghuzta a kabátját:

- Jerünk, soha magát úgy, mint ma, nem szerettem.

Az író - mert vajjon lehetett-e más, mint író - bepólyálta az asszony lábait, aki gyengén, tréfásan, a kezére lépett és egy ugynevezett nagy tekintettel, amelyre ő maga sem volt mindig képes, kérdé:

- Szeretsz?

II.

A lépcsőn, amint feligyekeztek a lakásba - Piroska szerint a Xa-xa barlangba - egy igen rövid, de jelentős társalgás folyt le a szerelmes pár között.

Az asszony szólt:

- No maga szépen tönkre tette magát! Nem tud fölfelé jönni a lépcsőn, nem szégyenli magát?

A férfi tréfásan, de lelkében elborulva, mondá:

- Föl csak föl, de le aligha megyek már a magam lábán.

- Nekem meg ne haljon, megijednének a gyerekek. Mit mondana Józsi, ha hazajönne?

- No nem, majd vigyázok magamra. Hallja, Piroska, maga engem gyönyörűen tönkretett!

Nevettek, de igen komolyak voltak. Az asszony megállt, szeretett a lépcsőn beszélgetni, „gusztá” volt neki, ha idegen emberek ajtaja előtt igen bizalmas dolgokról, lehetőleg kényes helyzetben, beszélgethetett. A férfi vállára tette a kezét és szólt:

- Tudja mit, én tartozom magának egy vallomással, csak reggel akartam megmondani, de maga becsületes ember és én - akármilyen legyek másképp - becsületes vagyok. Holnap én magát elcsapom, de végleg!

- Nem holnap, inkább ma, de miért? - kérde a férfi, fehér fogait mosolyra vicsorítva.

- Mert magát megettem! - mondá a nő egyszerűen, rája sem nézve. Elmélázott és folytatá:

- Magát legalább szerettem egy kicsinyt, de akik ezután fognak jönni, nem is szeretem, úgy eszem meg őket. Elhatároztam, hogy nagyon rossz leszek, fölfogadtam és megesküdttem... Legelőbb is kidobom magát, akinek a legtöbb hálával tartozom, akit a legokosabb embernek, a legkülönb férfinak tartok a világon. Maga nekem teher, maga engem lát, ismer, megbecsül, szeret. Váljunk el, bucsuzkodjunk.

Csókolódtak a lépcsőházban, az asszony kemény ajka nagyot csattant a férfi puha és piros száján. A hangot megduplázva adta vissza a lépcsőház, egy konyhából kidugta a fejét egy fészülődő cseléd.

A szerelmes pár felszaladt a lakásba.

III.

A barlang még ébren az ajtóban várta őket. A két gyerek - Nono és Melitta - akit az anyja tévedésből, tréfából Katinak, Erzsók asszonynak sőt egyszerűen Quittnek is nevezett, aztán a szolgaszemélyzet: Marcsa, egy mezitláb járó paraszt asszony - a ház voltaképpen urnője - Adél - régi nevén Maris - az öltöztető nő, egyszersmind szobalány, titkár és minden. Sőt megjelent az inas is, egykor vidéki színész, akit Piroska valami vendégszereplésből hozott magával és nem küldhetett el az Adél miatt. A karaván meglehetősen lármát csinált, a kis fiú sikoltózott és nagy izgatottságában a nénje fülét huzogatta.

Piroska ott az ajtó előtt, a lépcsőházban letérdelt előttük:

- A mamátok - mondá könnyes szemmel - a számotokra nagy sikert aratott.

A nyolc éves leány megölelte az anyját és a mély csendben kijelenté:

- Láttalak, az Adél elvitt. Te nem láttál; majd meghaltam örömben, ilyen kitűnően nem alakítottál még soha!

Össze-vissza csókolták egymást. Nem törődtek senkivel, az anya ölébe kapta leányát, be-szaladt vele, leültek a földre és elmondták a mai estéről való benyomásaikat. Ámde a fájós lábu parasztasszony egyszerre mindent félbeszakított:

- Gyerekek aludni, nagysága - enni. Holnap reggel tizkor dolgunk van!

IV.

Az asszony sietve és sokat evett, roppant éhes volt. A férfi inkább csak ivott, francia vörösbort, pezsgőt, cognacot, kávé és teát közben.

- Beszélj nekem politikáról; most engem ez érdekel. Majd megtudod miért.

Az író örvendett, hogy szónokolhatott. Fölállott és járva-elve - az asszony előtt megállva - beszélt a magyar politikáról, csupa érdekes és olyan dolgot, amelyből ő vagy nem irt meg soha semmit, vagy éppen az ellenkezőjét.

- Gazemberek és gyávák vagyunk, - mondá mély meggyőződéssel. Reggeltől estig folyton hazudunk! - A classikus szabásu hófehér arc kiszinesedett, finom nőies orra egyet-egyet rezdült. Az asszony - miután a kompótot is megette - megtörülte száját és hozzá lépett:

- Én hősöm, hatalmas szép fejem, akarsz lenni miniszter? Én megteszlek!

V.

Aztán reggel lett, fekete téli reggel; nem az ég, hanem a föld világított. Fölébredtek, a férfi az asszony keze után nyult és halk hangon szólott:

- Köszönöm, hogy olyan jó volt hozzám. Ha újra kellene kezdeni, megint csak azt az élet-pályát választanám, hogy elpusztuljak általa. És szépen köszönöm, hogy figyelmeztetett a végre. Különben magam is láttam, bucsuzkodni jöttem; tudtam, hogy ez az utolsó éjjel. Valami furcsa érzésem van, nagyon jó.

- Talán éhes vagy, édes! - szólt Tóth Piroska, aki mindig akkor volt józan, amikor más nem. Felugrott, belebujt valami görög lepedőbe és spirituszláng mellett kávé főzött:

- Mindjárt kap a baba, a beteg baba káját; főz neki a mama!

Megpróbálta tréfával elütni a közeledő szentimentális jelenetet. De a férfi nagyon benne volt a költői hangulatban, a kávé-masina bűgása mellett tovább mondta:

- Mert úgy vagyok, hogy magát egészen látom és érzem, benne van a véremben - soh'se tudtam igazán megfogni - de ezen az éjjelen sikerült végképp magamba ölelnem. Amig maga édesdeden, csendesén - és olyan szeliden - aludt, én félálomban az arcát néztem mindig; de behunyott szemmel és mondhatom, hogy így még szebb.

- És mit látott rajtam? - kérde a színésznő mohón. A fantasztikum, a babona rendkívül érdekelte, bárha ő volt a világnak a legpozitívabb asszonyjelleme.

- Nagyszerű dolgokat láttam.

- Mit?

- Magát, mint szép Helénát és amint vagy száz hasonló alakon átváltozik, maig.

- Hogy történt? Nagyon szeretem, ha rejtelmes vagyok magamnak, beszéljen. Mondja, ki voltam, ki vagyok; mit akarok ezen a földön, mi voltam és mi leszek?

VI.

Az ágyasház kihült, kijózanodott. Valami kellemetlen piszkos-fehér világosság vetődött be az ablakokon. Piroska megpróbálta, hogy befűtsön és gyújtó helyett egy fiatal hölgy hozzá intézett, érthetetlenül izzó szerelmes leveleit használta. Kék szalaggal, a fészülködésnél kimaradt hajjal voltak összekötve e levélkötegek, melyeknek minden darabja más alaku és színű volt, a sok festék és aranyozás csak úgy pattogott le róluk amint égtek, nehéz füsttel, illatos bűzzel.

- Ez a lány - mondá Piroska, amíg a fűtéssel küzködött - meghal értem, úgy szeret. Néha, ha megkap, úgy megcsókolja a vállamat, hogy fáj. Sokat is gondolkodom rajta, ne hagyjak-e el mindenkit, aki férfi és ne csatlakozzam-e végképp hozzá? Ő tudom nem lesz hűtlen soha.

A férfi felült az ágyban és bágyadtan szólt:

- Megint a hűségen rágódik. Mit akar maga a hűségtől? Ez örület! Maga azt akarja, úgy szeretné, hogy mindenkit megcsalhasson, hogy szeretője legyen az egész világnak, még azoknak a rút szingaléz férfiaknak is, akik idejönnek mutogatni magukat az állatkertbe. És hogy mindenki, akit csak egy mosolyával boldogít, fogadjon és tartson meg olyan hűséget, amilyen hűtlenséget gyakorol maga. Tudom ezeket e dolgokat; tudom, hogy meg tudnád ölni azt a segédjegyzőt, aki szerelmesen mosolyog a papkisasszonyra. Hogy merészel, amikor téged egyszer látott? Tudom, hogy a Maris szakácsnéval együtt - mint a banyák - rontást csináltok, a küszöbre valamit szórtok, hogy aki egyszer ide bejön, az felejtse itt a szívét örökre és ne legyen képes más nőt szeretni soha, még akkor se, ha te már régen eldobtad. A te vágyad, a te törekvésed, a te szenvedélyed a hűségre: vágya, törekvése és szenvedélye a tűznek - a vízre!

A színésznő fölnevetett:

- Hát én ilyen vagyok, de érdekes vagyok! Adj elő még valamit, úgy szeretem hallgatni magamat!

A költő folytatta:

- Te Pirka, hallottad-e te a hírét Plátonnak. Szinikritikus volt szintén, de az istenek színjátékait bírálhatta. Az ismert téged, hanem ne félj tőle, nem jön el hozzád, hogy egy soha el nem készülő színdarab első felvonását olvassa föl neked. (Tudom, hogy szívesebben odaadod magadat, minthogy meghallgass egy első fölvonást!) De ez a Pláton már régebben meghalt, csakhogy előbb kitalálta rád, hogy benned van, helyesebben te vagy a Daimon. Ugy-e nem tudtad?

Az asszony kedvetlenül ráncolta össze a homlokát, a férfi sietett megnyugtatni:

- Semmi rossz sincs ebben, sőt ellenkezőleg. A daimon, aki benne van a lelkedben, még abból az időből való, amikor te istenekkel érintkeztél tudtod nélkül. Amikor a lelked langy szellő volt a Venus ölében, lent azon a helyen, amelyről Shakespeare sonettekét irt! Nem értesz? Én sem magamat. Egészen el vagyok butulva és csak kóvályog az eszemben valami érzés arról, hogy te vagy a fő-asszony, a gaea, akiből a régiek istent csináltak. Voltaképpen ezen a földön más nőre nem is volna szükség. Ugy-e jó volna, ha egyedül lennél?

A színésznő arca fölragyogott és átszellemült e gondolatban. A vad szenvedély, a vakmerő vállalkozás, egy szédítő látomás boldogsága ragyogott ki szeméből. Halkan szólt, epedve, olvadozva, a kéjes gondolattól megremegve:

- Csakugyan nincs forróbb vágyam, mint hogy örülten szeressenek!

Majd hadarva, sebesen hozzátette:

- És hogy én ne szeressek mást, csak valakit.

És a beteg emberre nézett, azzal a halottébredt tekintettel, amelyre ő sem volt mindig képes. Sokszor csinálta, de csak néha tudta; úgy jött az neki, mikor rájárt az ihlet, megszállta a daimon.

VII.

Piroska becsengette a paraszt-szakácsnét, hogy fűtsön be. A Mari nagy morogva jött be. De már megfésülködve és megmosakodva, de még hogy! A szappantól szinte kifényesített két arca olyan volt, mint a hódé, járása pedig oly lompos, mint egy falusi komondoré. Különben is hasonlított e két emlőshez, szorgosan, mindig s mindent gyűjtött, - amint ő mondta: azért, hogy négy lovon temessék - és egész éjjel félébren virrasztott a Melitta ágya előtt.

A kis lány ugyanis rákapott az éjszakai vizivásra és keservesen sírt, mert minden áron azt akarta, hogy az anyja itassa meg. Ilyenkor mindig rá kellett kiabálni, hogy elhallgasson, de olyannak, akire ad valamit. És csak egy olyan volt, az egyetlen barátnéja, a kis lábának meg-rugdalt pokróca, a paraszt szolgáló, aki néha jól - de mindig vigyázva, csak egy helyen - meg is verte. Mind a ketten rossz éjjeli alvók voltak; a szakácsné nappal, főzés közben aludt és a kicsike is akárhányszor elszenderedett a leghevesebb játék közben.

Éjjelente mindig az anyjáról beszélt. Maris néni fűtés közben most is azt panaszolta:

- A kisasszony lánya meg mán föl van, - maga meg mért nem alszik? Megint zölden megy majd a próbára. Milike most kérte számon, erőnek-erejével be akart jönni, azt mondja, fázik.

- Az istenért... mit mondott neki?

- Azt, hogy maga elment az éjféli misére!

- Bolond! Ő tudja, hogy most nincs karácsony.

- Tudja ám, de azt hazudtam neki, hogy a színésznőknek, akik jók, háromszor is van, csak-hogy a gyerekeknek azt nem szabad tudni.

A hódarc csak úgy rengett a nevetéstől. Az anya összeráncolta homlokát és megfenyegette a cselédet:

- Hazudni rút dolog, nem tűröm, hogy úgy hazudjon a gyermeknek, tudja! Nono alszik?

- Alszik. Előbb megnéztem, lányokkal álmodik. Kezeit csókolom, jó éjszakát!

...Ah, de nem aludtak, inkább újra ébredtek és búcsuzkodtak inkább. Úgy, mintha utoljára és úgy, mintha először látták volna egymást és most örökre összefornának, elválaszthatatlanul együtt maradnának. Mindkettőjüknek belső tekintete alattomban ott volt az égő fekete ponton, hogy soha többé; de oly forrón és erősen hazudták a hűséget, hogy ebben a pillanatban az igazabb volt, mint a valóság maga.

Az asszony lelkének ez volt az ereje különben is. És áldás ez erőre, a szív akármilyen rejtelmes és félelmetes barlangjából áradt, áldás a színjátszásra, amely jobban felforralja a vért és erősebben bevilágítja és fölizzgatja az elmét, mint maga az élet. A hazugságra, amelyet e nő számára találtak ki könnyelmű görög istenek, áldás!

Az asszony leguggolt a földre és térdeit átkulcsolva, mint egy leány, úgy nézett föl a férfira. Amikor ő akarta, valóban lány is volt igazán. És a szerelmes férfival szemben mindig így akarta és nem volt egy is, akivel nem birta volna elhíttetni. Letagadta regényeit, amelyeket különben maga kürtölt világgá; eltagadta az urát, hogy az ura lett volna; nem ismert el senkit, csak éppen azt az egyet, a legislegbiztosabb jelent; de ha szeszélye úgy hozta magával, annak is kibeszélte, hogy egyszer is érinté ajkát valaha. Pedig elébb megcsókolta és azután is megcsókolta. És leányos arca, alakja segített neki ebben a mithologiai füllentésben, melyhez oly rendszeresen és makacsul ragaszkodott, mint semmihez a világon. Csak ebben az egyben volt következetes, minden másban összevissza ugrált, mint kalitban a csíz; megütötte a fejét egy bizonyos helyen, a következő pillanatban elfeledte.

Valahogy rabnak érezhette magát ebben a nagy szabadságában is és valami olyan függetlenségre volt teremtve, amely nem adatott azoknak, akik e csillagra születtek.

Gondolatainak bősége és sokfélesége elég lett volna egy nagyúri hárem minden odaliszkja számára - egy esztendőre. És csaknem mind a szerelemre vonatkozott. De nem arra az egyszerű, nemes és egészséges szenvedélyre, amelyről millió - de mindig egy - dalt mondtak a világ legnagyobb lyrikusai. A Julia lángja, a Heloise sorvasztó epedése, a Lea hűséges tüze Jákobért, de a Giulietták és Boccaccio minden kéjvágyó és ábrándos menyecskéjének forró szenvedelme is: csak hasonlított az ő érzéséhez és csupán azért, mert mindezek benne voltak az ő párórás szerelmében - egy pár órára. Venusra, amit ő tudott, az más és több volt, mint ameddig elér képzelmetek; tudta azt, hogy a férfi, akinek a lábaihoz leült szeliden és engedelmesen, benne birta minden idők nagy courtesaneját, Helenától Lola Montezig, hogy tovább - előre - ne menjek, azonkívül az erkölcsös asszonyokat is, akiket csak hét évi ostrom után lehet meghódítani és zárdában nevelt leányokat, akiket csak homlokon lehet csókolni az esküvő napját követő estéig. (Mert az első estvén odahaza alszanak még.)

És talán soha férfi nem volt még, aki úgy tudta volna érezni - és méltányolni - a sokféle szerelmet, mint ez, akinek minden életereje elfogyott, csak az maradt meg, amelyik a szerelmet táplálta és egyszersmind ebből, a saját tűzéből táplálkozott. Mily nagyszerű - és alávaló - volt utolsó föllobbanása; minden vércseppje a pokol tűzében égett, mert van a gyehennában is, ami szent és a pokolnak is vannak angyalai, pókhálószárnnyu, álarcos amorettek, akik fent rosszul viselték magukat, hát letaszították őket és nem találják a helyüket. Szállnak, röpködnek, inganak, bujkálnak: igazi kénköves barlangokban, aetheri ábrándokban, emelik a szíveket égi magasságok felé, majd meg - hopp lá - leejtik földalatti kloakába éppen. Így játszanak.

Úgy szerették egymást, ahogy csak azok tudják, akik külön szerettek és kiválasztattak erre, eredeti rendeltetésüket korán fölismerték és művészi értelemmel gyakorolták is. Ah istenem, mindenki azt hiszi, hogy tud szeretni, ha hangos és meleg csókot vált az ajka és eközben elhagyja az eszmélete... Ezeknek megvolt az öntudatuk, sőt nem is egy, hanem több is amellet, hogy lelküket a gyönyörűség át- meg általjárta: külön gyönyörűséget szerzett nekik kölcsönösen az, hogy a másik mint ful mámorba, mint lesz szebbé és ördögibbé a gyönyörűségben. Ittak egymásból, egyik a másinak a lelkét fölitta és megette; szerte rombolták a testi életnek ősi határait; nem voltak többé lenvászónba és selyembe öltözött e világbeli emberek, hanem egy faun meg egy nympa, csak hogy egyszer a férfi volt a nympa, máskor meg az asszony a faun... Oh be jó is, hogy nem értenek!

VIII.

Aztán - hogy végképp reggel lett - borult csak igazán csend és sötétség az ugynevezett xa-xa barlangra. Mélyen aludt minden és a színésznő lakása most lett csak igazán fantasztikus, hogy a mindenfelé becsukott ablaktáblák repedésein át bevilágított a reggel, a hó. A száraz bokréta, a rosszul felszögezett koszorúk szalagjai meg-megzörrentek, amint a két kis gyerek apró lépése fölhangzott az előszobákban. Mert volt bizony több előszoba is, két kicsiny és hosszú, egy nagy és kerek, azonfelül még egy kijárat, a nyári konyhát nem is számítva. Az építőmester, aki ezt a lakást tervezte, valami vak ösztönnél fogva örültséget követett el, de volt benne rendszer és célja is lett. Ő nem tudott róla és bizonyára meghalt anélkül, hogy látta volna, mily remekmunkát készített.

Soha még alakhoz így nem illett a lakóhelye, vagy amint a természetrajzban nevezik: a lelhely. A szobák között nem volt egyforma kettő sem, még a magasságuk is különbözött. Némelyikbe föl kellett menni, mint valami rabló-kastélyba, csigalépcsőn; egy másikba pedig, összegubbaszkodva, ugyszólván hasmánt csuszni lefelé, mint a kazamatákba szokás. Volt itt szoba, méltó egy kezdő balett-leányhoz; nincs benne semmi, csak egy tükör és keskeny divány; volt előkelő és komoly férfiszoba, vadásztrofeumokkal a falon, pergamentbe és lóbőrbe kötött, szigorúan tudományos könyvekkel a szekrényekben. És milyen furcsák a képek... A nagy szalon csupa csatakép, a kicsinyben meg eredeti Millet alatt egy kiszínezett magyar könyomás. Valamennyi szobában fénylett a pádimentum mint a tükör és visszaadta mindegyiknek különös jellemét. Szőnyeg - ma - nem volt egy darabka sem. Piroska - tegnap - mind eladta egy bankigazgatónak, aki délben többször vizitelt nála és nagyon smucignak mutatkozott.

Óra azonban nem volt az egész lakosztályban egy sem és mindig a szomszédba küldtek megkérdezni, ha tudni akarták, mennyi? Vagy a szolgáló fölment a padlásra, hogy megnézzé a plébánia templom toronyóráját. A templom szemben állott és harangjának zúgása áthallatszott a lakosztályba és folyton zavarta, ugráltatta a leüledni vágyó porszemeket. A kicsiny lélekarang rekedt csengése, amely téli éjszakában csak egy-egy percre ha elállott, hozzátartozott már a lakáshoz és a ház asszonyát csak kezdetben zavarta, később álomba ringatta. Szerette a kisebb harangokat, megbarátkozott velök és többször biztatta Adélt, a szobaleányt, hogy ismerkedjék meg a harangozóval; érdekes ember lehet.

De most nem jó szívvel gondolt rá, fölrezzent álmából. A toronyóra reggeli kilencet ütött. Felült ágyában, körülnézett, hogy alszik-e minden, aztán megnyugodva, fennhangon mondta el magacsínálta reggeli imádságát, amelynek elmondása nélkül nem lett volna bátorsága belemenni az aznapi új életbe és különösen nem a színházhoz a próbára.

Az ima így hangzott:

„Isten, isten, jó isten és Jézus Krisztus, szűz Mária, szent József és szent Sebestyén, adjatok egészséget Nonónak, inkább mint nekem és Melittának is. Legyen úgy, hogy engem szeressenek, akik csak ismernek és azok is, akiket én nem ismerek és ne engedjétek, hogy nekem ártassanak, a szinpadi dicsőséget elronthassák és azokat, akik azt akarják: verd meg, verd meg, pusztítsd el és vedd magadhoz én jó istenem! Istennek szent anyja, malaszttal teljes szűz Mária, légy kegyelmes hozzám és tegyed meg, amit én akarok, vagy kívánok tőled: adj erőt és egészséget az apámnak és a férjemnek is, nekem pedig sok pénzt, hogy ne kelljen nyomorognom és hogy adhassak a szegényeknek. Miatyánk Isten, megszenteltesd a te neved, ámen!”

A kezét összetette, úgy imádkozott. Komoly volt, elmerült, de az ámen után, mint egy jó kis diák, vidáman ugrott föl és nagy zajjal tárta ki az ablak-táblákat:

- Föl, föl! - kiáltá trillázva és odalépett a férfi feje fölé.

Az nyitott szemmel, mereven feküdt és sem az arcában, sem a tekintetében nem volt élet. Csak az ajkai körül egy halavány sarkasztikus mosoly jelezte, hogy van. Piroska rája kiabált, megrázta. Majd egy pohár pezsgőt értetett az ajkához. A férfi ivott és kezdetben próbálgatva a beszédet, lassan, nehezen megszólalt:

IX.

- Ne haragudjon rám és ne ijedjen meg. Már holt betegen jöttem ide és most az erős vágyam, hogy itt örökre elaludjam. Mindig arról álmodtam, hogy így pusztuljak el és most boldog vagyok, de ne féljen, én vigyázok a maga jó hírére!

Piroska hallotta, amint az óra egy negyedet üt. A kezét tördelte:

- Istenem, istenem, mindig mondtam, hogy vigyázzon magára, ha értem nem, az anyjáért! Mit fog az mondani, ha maga meghal.

- Annak bizony baj lesz. Sohse kértem még asszonyt semmire, de a föld alatt, nem bánom, ha nem is leszek gentleman: kérem magát, csináljon ki valamit neki a színháznál. Igérje meg, hogy megteszi.

- Esküszöm! - mondá a színésznő ünnepiesen, de egy kissé szórakozottan.

Az elpusztult ember elutasító mozdulatot tett a kezével:

- Tehát nem teszi meg, nem baj. Szűkölködni, szenvedni, talán éhezni is fog a mamám; jól van neki, minek szült ilyen fiat. Voltaképpen nem is volt semmi értelme, hogy a világra hozott. Mit csináltam, mit tettem? Az egész életemen át mindig csak készülődtem. Minden munkásságom között ami ér valamit: az egy első felvonás. És az életben is csak fél dolgok történtek velem; valami egész, amit emlékül elviszek magammal a másvilágba, nem volt más, mint ez az éjjel!

A Piroska arcán ez az éjszaka már letagadtatott, idegesen vonogatta a vállait és kíváncsian nézte a férfi halvány, földszinűvé változó arcát. Halottat látott már eleget, sőt egy időben - Marival együtt - szenvedélyesen jártak mindenféle ravatalokhoz, de maga az elmulás még nem mutatkozott be neki soha. A színpadról nem igen ismerte ezt az erőszakos és nem kellemes átmenetet. Eddig mindig víg darabokban játszott.

Megfogta a férfi kezét, amelyen érezte, hogy hiába akarja, nem tudja visszaszorítani. És elméjén, mint izgató és biztató ígéret villant át a gondolat: mindjárt haldoklást fog látni! A másik pillanatban azonban már visszavette rajta való uralmát a józanság; ez ártana neki, határozottan ártana! A színháznál - lehet - emelné a tekintélyét, különösen a nők előtt; de viszont a közönség, aztán a férje - ha ugyan megtudja - és az, aki talán már útban van és itt lesz, pont tizkor, mit mondanának! Mégis, egy pillanatra vágya volt arra, hogy kitárja az összes ajtókat és megmutassa a világnak, riválisainak - és különösen azok anyjainak - színpompás alakjának tűzétől mint lett hitvány árnyékká egy erős, nagy, fiatal, egykor nemes és bátor, rettegett és okos férfi.

Az árny szeretett volna elsuhanni, de - ha lehet ilyesmiről szó - erőltette magát, hogy éljen, szégyelte volna magát, ha itt meghal és kellemetlenségeket okoz. Föltápászkodott:

- Nyugodt lehet, föl tudok öltözni; az inas és a szakácsné lekísérnek a lépcsőn, betesznek egy kocsiba. Tizre, tudom, itt rendnek kell lenni. Aztán vigyázzon magára violám, tudom, hogy maga szereti, ha rosszul bánnak vele; de nehogy jöjjön egy férfi, aki igazán rosszul bánik. Őrizkedjék a szamárberekektől, azok magára - de mindenkire, aki geniális - veszedelmesek. Aztán a nagyon fiatal emberekkel se kössön ki, azok ostobák és meg kell vénülniök, amíg megtudják, hogy maga kicsoda? És ha valami bajba jutsz, szólíts csak engem, én a pártodra állok, verekszem érted, a csontlábammat használva kard helyett, de csak addig tudlak megvédeni, amíg valahonnan elő nem kerited - a szíved. Ha rátalálsz, akkor jöjj utánam, hozzám, mert el vagy veszve és megaláznak!

Az asszony megborzadt és megharagudott:

- Maga affektáns, ne bolondozzon, menjen!

- Megyek, de ne nézzen ide, öltözködöm. És ne legyen hozzám gonosz; utoljára úgy is vélem elmulik az egyetlen, aki megértette magát. Én is csak azért, mert asszony vagyok szintén, tévesen születtem, ennyi az egész. Oh én undorodom magamtól, oly nehezen és ügyetlenül öltözködöm, mint legelőször!

Halkan nevetett még, aztán Piroska bepólyálta a téli kabátjába, egy szivart tett az ajkai közé, homlokon csókolta és a másik pillanatban elfeledte, hogy élt valaha egy férfi, akinek most élettelen testével - a szivar még füstölgött a szájában - vágatott az elegáns fiakker egy öreg asszony háza elé - - -

... - Ujságokat!

Adél hozta és nyurga arcának mindegyik szöglete valósággal kínlódott, hogy kerek legyen, a boldogságtól, a hízelgéstől.

- Jaj nagysága, így még soha nem dicsérték. Mi a Nonoval már mind kibetűztük!

- Melyik a legjobban, mutassa!

Mint jóllakott gyermek a kalácsból csak az aprószőlőt: a színésznő is csak a legbiztosabb dicséreteket szedgette ki a cikkekből. A „csudás”-t, a „nagyszerű”-t, az „önmagát fölülmuló”-t, míg azokat, amelyek az esztétika és a fontoskodás, a mitológia vagy a kritikai módszer segédelmével dicsőítették: csak fölületesen futotta át. Egyes fölünőbb részeket azonban fölolvastott a köréje gyűlt cselédségnek, bárha az inasról, mint volt vidéki színészről tudta, hogy titokban, de állandóan irigykedik az ő színpadi dicsőségére. Ki is küldte, hogy vegyen keztyűt, keresse ki az ezüst tálcát és jelentse, ha valaki jön.

X.

Jött is.

Legelőször virágokat hoztak, élőt, gyönyörű cserepekben, egy kocsiderékre valót. A virágok között három szőlőtőke volt, két-két fürt mindeniken. Kettőt a cselédek mindjárt leloptak.

Aztán jelentkezett prémes galléru krémszínű téli kabátban egy inas. Jelentette, hogy a nagysága új kocsija lent van a kapu előtt. Piroska lelkendezve nyitotta ki az ablakot:

- Gyönyörű lovak, paripák, oroszok vagy angolok? Hogy hívják a lovaimat.

- Helena és Páris!

- Mari, Klári, Nono, Miska, Melitta, cukrot vigyetek le nekik!

Maga is - hálóköntösben - csaknem leszaladt, hogy a rövid sörényü paripák vastag és karcsu nyakát megcsókolja. Most olyan volt, mint valami vidéki kis birtokosné. De újra csengettek, egy mozdulattal megigazította a haját, hegyes ráncba huzta a ruháját és szakasztott olyan volt, mint egy francia szobrásznő, vagy egy orosz diákkisasszony. Nagy lépésekkel és igen komolyan ment át a férfiszobába, egy régi bőrkötésű könyvet vett a kezébe és olvasta - de csak úgy véletlenül - Sallustiust.

Hozzá méltó komolysággal - sőt némi gyanakodással - lépett be egy magas ur, akinek arcán, egész alakján minden nagyobb volt, mint a rendes emberi méretek. Talán szép férfi is lett volna, ha az arca nem teszi a csupaszság hatását, mivel a szakálla és a bajusza szinte olyan színű volt, mint az arca.

Goethének valamelyik mondásával köszöntött be és kétszer is kezét csókolta. Aztán leült és belekezdett valami körmondatba. Piroska nem bírta kivárni, közbe vágott:

- Tudja-e, hogy amíg magát nem ismertem utáltam a mágnásokat, elbizakodott majmok, dicsekednek és letagadják, ha kidobják őket.

- Az én idealizmusom pedig mindig ábrándozott önről! - felelte a férfi szerényen, csaknem kenetteljesen. - És úgy érzem, hogy szükségem van önre a munkában, amit végezni akarok...

Piroska letérdelt a gentleman lábai elé és megcsókolta a kezét, úgy, hogy az elpirult egészen a feje bubjáig.

- Keljen föl - mondá - mert különben én is letérdelek mellé.

- Tessék!

De nem lehetett, az ajtó mögött a Melitta kiabálása hallatszott:

- Mama, mama, itt van, megjött, hozott.

- Ki?

- A férjem! - mondá Piroska némi büszkeséggel. Majd magyarázásképpen hozzátette:

- Meg szokta látogatni a gyermekeket, együtt vezetjük a nevelést. Most külföldön volt, nagyobbára Svájcban tartózkodik, a gyermekek rég nem látták. Bemutassalak benneteket egymásnak? Szép volna, igazán!

- Most nem, nincs hozzávaló hangulatom! De a fő a gyermek, ne zavartassa magát...

A nem aktiv államférfiu kalapja után nyult. Piroska megfogta a karját:

- Várj, elküldöm mindjárt.

XI.

Egymás nyakába borultak. Az elválva élő férj és feleség ugyancsak össze-vissza csókolták egymást. Jó rég nem látták egymást.

A gyerekek már fent kusztak az apjukon, Melitta a derekára csimpajkodott, Nono éppen most próbálta meg, hogy lehet felülni a kerek, egészen a bőrig nyirt, feltünően nagy fejre. Piroska a zsebében keresgélt, majd míg szeme könybe lábbadt, a széles vállára hajtotta a fejét:

- Hol voltál ilyen soká? Mi? Illik ez? Ha a gyerekeket elhanyagolod, ezt értem; de engem!? Hoztál angol bonnet Nononak?

Egy vékony angol leány, kis utazó táskáját a kezében tartva, csudálkozva nézett a különös családra, amely most egymásba csimpajkodva, olyan volt, mint egy gombolyag.

XII.

A családi érzés enyhe szárnnyal szállt le a primadonnára.

- Ma én fogok főzni, gyerekek ma én főzök! - kiáltá és nyomban feltúrte hálóköntöse ujját.

- De miből? kérde a kiáltásra előtermett szakácsné tekintete.

Egy húsz frankos török aranyon kívül semmi néven nevezendő pénz nem volt a házban. Azt is Nonótól kellett volna elcsalni, ami nem volt a könnyű munkák közül való.

- Ah - mondta Piroska egy pillanatra elszomorodva - én nagyon szerencsétlen vagyok! - És a férje felé fordulva, szerelmesen és megalázkodva folytatá: Jó, hogy hazajött, ha nem jön haza, ma éhen halunk a gyermekeivel. Melitta, kérj a papától öt forintot piacra!

A férj egy idegen állam százas bankjegyét adta át a szakácsnénak, aki jól ismerte már ezt az ügyet: előbb bankházba kell vinni, átváltani. Az ügylet gyorsabb és biztosabb lebonyolítása céljából elvitte magával Nonót, mire Melitta sirva és sértődve futott utánuk. Leszalajtották vele a szobalányt és azután - nehogy a pénzügyi manipulációból kimaradjon - utánuk loholt az inas is.

Az angol leány csudálkozva nézte ezt a kivonulást és a beszédet nem értve, arra gondolt, hogy a gyermekek nem akarják elfogadni. A szemei megteltek könnyel, a szája rángatózott. A színésznő odafutott hozzá és megcsókolta, körülcsicseregte, hizelkedett neki és bolondozott vele, addig nem nyugodott, még az idegen leány halálosan szerelmes nem lett bele. És csakis a leány makacs ellentállásán múlt, hogy nem ő húzta le a cipőjét, nem ő fektette az ágyba, mindenesetre félig cipelve vitte át a legszebb szobájának legjobb kanapéjára, hogy ottan kinyugodja magát.

Mikor az asszony visszatért az urához, már a bonne karrikaturáját hozta magával, olyan ijedt képet vágott mint az -:

- Ugyan ilyen mamlaszt hoz maga a gyerekeinek?! - kérde aztán félig haraggal, félig mulatezva.

Majd a következő pillanatban elejtve a bonnet, a gyerekeit, mélységes komolysággal mondá:

- Gombalevest fogunk főzni, aztán párolt felsárt grizes laskával, semmi egyebet. Úgy mint régen. Emlékszik azokra az ebédekre. Csak ketten ültünk az asztalnál, mennyit sírtam, ha egy félórát késett, mennyit nevettünk egymásnak. Az volt a szép idő, voltaképen most is ilyen időnek kellene lenni. Akinek két ilyen nagy és szép gyermeke van - megint eszébe jutott, hogy gyermekei vannak - aki, mint mi, rászületett arra, hogy boldog családi életet éljen: ne engedje magát eltéríttetni, bár sokban különböző a véleményünk.

A mindig mosolygó férj elkomolyodott. Tudta már, hogy mi jön: egyike ama nagyszerű - de ritka pillanatoknak - amikor az asszony a tisztesség nevében kibeszéli a fejéből a tisztességet. Amikor egyet-kettőt fűj a fejére és egykettőre eltűnnek az elméjéből mindama szégyenteljes és szörnyű gondolatok, amelyek az ő csúfos megcsalattatására vonatkoznak. Az imént, még

mindent tudott; most már csak sejt némelyeket, ködszerűen, betegesen élt, elhitte, hogy mi sem könnyebb mint az, hogy az asszony hűtlensége az ő féltésének fantasmagoriája. Hol a kézzel fogható bizonyíték, hogy - amint beszélük - füvel-fával megcsalja? És a becsületessége mellett itt a bizonyosság: a Piroska esküje!

Megjött mint rendesen, szinte periodikusan jelentkezett. Most nem súgta a fülébe, hanem szárazon mondá:

- És ha meggondolom - maga gyalázatos - hogy magán kívül nem szerettem soha senkit. Isten engem úgy segéljen! Ugyan igyekeztél elrontani, emlékszel-e? Mily szerény, alázatos és félénk voltam az első esztendőben. De te már lánykoromban tanítottál. Volt én nálam valaha naivabb, jobb, ártatlanabb teremtés? Egy tövirág, aki cserépben él, elzárva az ablak közé, az se lehet butább. Amikor megláttad a mideremet, emlékszel-e, hogy elpirultam? Soha otthon én slafrokkban nem jártam. Mindig állig felöltözve és amikor az öregebb színészek meg akarták csókolni a nyakamat, mindig sírva fakadtam. - Minek élünk mi külön?

- Csakugyan, van benne valami! - mondá a férfi elgondolkozva, majd igen felélénkülve.

Ez a férfiú is azok közé tartozott, akik minden pillanatban hajlandók az életet újra kezdeni. Tegnap még rájuk szakadt a világ; ma reggel früstök után pedig ők szaladnak neki a világnak, hogy kifordítsák sarkaiból. Azért mondom, hogy reggeli után, mert dacára friss, vidám, gömbölyű külsejének, bizony vérszegény volt ő kelme és amikor üres volt a gyomra, rendszerint akkor látta a mindenféle árnyékokat. Mindig ilyenkor hitte erősen, hogy a felesége megcsalja és nevetségessé teszi. Amiről szegényke voltaképpen nem is tehet, kénytelen vele, beteg! - mentegette magában, miután főbelövési ígéretük után otthagya, elvitte a fehérneműit, az elektrotechnikai szerszámaikat, mert nagy elektrotechnikus, külföldön tekintély, elég ismert föltaláló és meglehetősen geniális volt - szegény.

De Piroska nem volt most „beteg”. Az egészség és a tisztaság volt maga. Oly otthonos, oly kedves, oly őszinte:

- Nem mondom, hogy nem fogok egy kissé kacérkodni; arra szükség van, fájdalom, a mesterség miatt. Oly fárasztó néha. Forduljon el ilyenkor, ne nézze, látszat az egész!

Jóízűen összenevettek és belefogtak nagyszerű tervezgetésekbe. Hogy más lakást vesznek, esetleg kibérelnek egy kis palotát, szalónt fognak tartani, ahová majd ellátogat a tisztességes hölgyvilág, a szellemi előkelőségek.

- Ha kell, ha akarod, elhozom neked a miniszternéket! - heveskedett a primadonna. Majd átfogta az ura nyakát, hízelegve kérdé:

- Akarsz te itthon valami lenni? Adok neked egy államférfiút! Hopsza!

Megcsókolta a férje homlokát és átlejtett az államférfiúhoz.

XIII.

Az aránylag fiatal kegyelmes úr ezalatt már átment minden alak és színbeli változáson. A várakozástól - és a hidegtől - volt már savanyú és zöld, mint az éretlen barack, a haragtól és más egyéb lelki felindulástól pedig olyan forró és piros, mint a főtt rák. Szeretett volna elmenni vagy csengetni, de meg sem moccant, mert diszkrét volt, mint akit papoknál neveltek és katonáéknál tanítottak. Mégis el volt szánva, hogy kikapatja a primadonnát, de ahogy meglátta, elhalványodott.

Egy gőgös úrnő állott előtte. Egy asszony, akinek a tekintete azt kérdi tőle; mit keres ön itt uram? Az államférfiú szeme ugyan leszokott arról, hogy az élet legközönségesebb jelenségeit megismerje; de bárha megfigyelő erejét részint eszményi, részben csak komplikált jelenségek fölismerésére tartotta fenn: egészen világosan látta, hogy itt valami felsülésféle történt. Körülbelül olyan, mint amikor miniszteri tárcát ajánlottak föl neki és már-már a zsebében érezte a kincset, amikor valami hirtelen fordulat a kezéből kivette és az orrához értette.

- Gondolom, nincs itt mit keresnem! - mondá, hogy megelőzze az eseményeket és hogy legalább erkölcsileg ő legyen felül.

- Ellenkezőleg, igen örültem a szerencsének. Csakhogy az imént érkezett meg az én kedves kis uram, piszkos, poros, füstös az uttól, meg kell mosdatnom.

- Nem zavarom önöket a viszontlátás örömeiben! - mondá nem egészen folyékonyan az államférfiú és kézcsók nélkül akart távozni.

De Piroska hanyagúl az orra alá dörzsölte a kezét:

- Ajánlom magamat jóakarató kegyelmébe! - mondá kenetteljesen. Majd szárazon hozzátette:

- Vigye el a kocsit, az én kocsimat, az ön kocsiját, mi szegény asszonyok mégis csak inkább lóvasúton járunk!

XIV.

Tizenegy óra lett, próbára kellett menni. A szíinigazgató - egy sunyi polgárember - valami förtelmes huncutságot eszelt ki. Azt, hogy két Helena-premier legyen egymásután, két estén. A második premieren más Páris, valóságos, igazi férfi Páris játszott, azonfelül a második felvonásba egy közjátékot szúrtak bele: a kártyázás helyett az egész mithologia, élén Helenával, elmegy valami éjszakai lokalitásba és ott mindenfélét cselekszik, főképpen táncol. Ezeket a részeket kellett próbálni és hogy ezt lássák és fölülbírálják, ott voltak már a Piroska összes kirendeltségei. Egy-két újságíró, akik alig aludtak néhány órát; felköltették magukat, hogy szolgálatjára álljanak és megmondják a primadonnának, hogy így, vagy úgy, ezt, vagy amazzt, ezért, vagy azért másképp kellene csinálni. Szegény, jó fiúk, alig láttak a fáradtságtól, fáztak és szomorkodtak, de a remény derengett előttük: „Majd öt, vagy tíz év múlva, majd ha kissé öreg lesz!” Annál vidámabban csicssergett a két fiók. A tegnapi sikertől szinte kinőtt a bajuszuk, oly elevenek voltak, hogy kicsiny hijja, majd kibuktak a ponyvafüggönyös páholyból. Volt még néhány úr elbújva földszinten, emeleti páholyban, délelőtt is szerelmes urak, akiknek a lelkén a primadonna zongorázott messziről. Elég volt valamit elgondolnia és azok megcsinálták azt a koncertet, amely neki kellett és tetszett.

A főközönség azonban Nono és Melitta volt, akik apjukkal jelentek meg és közvetetlenül a karmester mögött foglaltak helyet. Piroska kezdetben nekik játszott, velök bolondozott. Hogy mulassanak, leütötte Calchas fejéről a cylinder-kalapot; hogy bizzanak, visszautasította - de egészen komolyan - a kövér Páris csókjait, pedig máskor még ő biztatta, ugratta, úgy, hogy a szegény fiatalember, valahányszor vele játszott, azon az estvén sohse vacsorázott mást, csak tejet. Pedig szeretett enni.

Alig tartott a próba egy óráig. A divának még csak egy kicsinyt énekelnie kellett, valami keringőt, amelyet Offenbach egy állítólagos unokaöccse komponált a Helenához. Elég vidám kis dana volt és Piroska fölöttébb élénken énekelte, de a végét hirtelen elharapta. Valakit meglátott a nézőtérén, a poéta szolgáját, a nevezetes Simont, akinek szokatlanul kifejező arcán

oly borzalmas, szinte már nevetséges volt a kifejezés. Otthagyta kartársait, magához intette az inast és szólott:

- Csak mondja meg, én nem ijedek meg semmitől. Valami baj van?

- Meghalt! - súgta Simon kiáltva, pathetikusan, mert érezte, hogy így kell, a hely miatt ahol van.

Éles, szivből jövő zokogás tört föl egyszerre a homályban, azt se tudták honnan, merről jön. Javithatatlan, éhomra flirtölők ijedten ugráltak föl rejtkehelyeikről, az ötletes Páris leszaladt egy pohár vízzel, az igazgató azonban mindjárt látta a helyzet kegyetlen józanságát:

- Vége az estének, tudtam! - szólt egy szelidet káromkodva.

A zokogásból azonban egy mély sóhaj vált ki és Piroska megszólalt:

- A testvérem, több mint testvérem halt meg! De ne félj, első a kötelesség!

Aztán az ura karjába kapaszkodva, ízlésesen, halkán szólt:

- Édes, úgy-e elmegyünk hozzá!?

XV.

Aznap nem lehetett; egyszerűen nem volt lehető. Oly könnyű valakire rádobni a kárhoztatás kövét, a kő mindig kéznél van, a lábunk előtt, a kezünk ügyében és oly nehéz valahová elmenni, ahol egész biztosan nem vár az életnek legcsekélyebb öröme sem.

Másnap azonban alig pitymallott, Piroska neki indult; látni akarta mindenáron, mielőtt bele-tenné a koporsóba. A lelkébe akarta vésni alakját, eltenni emlékét, megőrizni a lelkét, amely őt annyit mulattatta, csaknem mindig érdekelte és amelyet mindeddig jogos tulajdonának tartott.

Úgy tekintette, mint második, kényelmes énjét, amely őt szolgálja, neki szerencsét hoz, mindig rendelkezésére áll.

Voltaképpen dühös is volt rá, hogy ily angolosan ajánlotta magát; de haragjával legfőképpen mégis csak a teremtés ellen támadt, hogy ki merre nyújtani a kezét azután, ami az övé. Így lázadozva, részint könnyezve, részint a reggeli járó-kelők különösségét csudálva ért el a klinikáig, amelynek halottas kamrájában - lent a pincében - egy fenyőfa asztalon feküdt a költő, fekete szalonruhában, a kezében olvasó.

- Milyen szép! - mondá Piroska, - bár még csak távolról látta.

Az ura megállt a küszöbön. Ő előre ment és letérdelt a halott lába előtt. Imádkozott és kérdezte magától: ki ez? Valakit, aki ehhez hasonlított, egykor ismert, szeretett.

De ebben nem volt semmi abból. Az arca olyan, mint egy dilettáns festette kép: nincs benne arány, konstrukció és szín. A melle: mintha szalmából kitömött kabát volna csak. Mennyit sírt, mennyit nyugodott egy férfi mellén, amelynek ehhez mégis némi köze volt!

Ez a gondolat röpködött a simára fésült, hosszú és tömött haj alatt, amely most mégis csak fölborzolódtott egy kissé. Főképpen a gyűlölségtől, hogy nincsen módjában, még neki sem lehet embert csinálni ez összetöpreődött valamiből.

- Azt mondta - ő mondta - hogy a halott is fölébred, ha én erősen ránézek. Ébredj föl! - gondolta magában az asszony, az utolsó szót félhangon súgta.

- Szeretném megcsókolni! Szabad? - szólta aztán a környezet felé fordulva.

Az ura intett:

- Ne... a gyerekek!

Piroska megvető tekintettel sújtotta:

- Ő most az én gyermekem! - mondá és megcsókolta háromszor a homlokán, egyszer a kezén.

Két elzúllott költőtárs virrasztott a halott mellett, azaz, hogy éjfélután jöttek ide, igen beborozva. Nagyon megillette őket a művésznő magaviselete, csaknem megéljenezték, pedig előbb az egész éjszakán át egyebet se tettek, mint őt szidták. Az egyik nyomban kezét csókolta neki, a másik meg ráborult a halottra, ölelte, csókolta, siratta elpusztulását és kiénekelte.

- Isten veled te isteni Majdnem. Gyurikám, angyali György, isten veled, élj boldogul! Azaz, hogy nem élsz és azért te különb vagy, mint mink, akik azt hisszük, hogy vagyunk! Lőn neked mennyei pusztulásod, ezen isteni nő megcsókolt angyali Gyuri.

Csuklott. A másik, aki voltaképpen részegebb volt, de jobban bírta, folytatta a búcsúbeszédet?

- Itten fekszünk mink! - elég szép mozdulattal rámutatott a halottra. - Tisztelt gyülekezet: ő volt közöttünk a fő Majdnem. Majdnem író, majdnem becsületes ember, majdnem úr. Mert ez vagyunk mi, ez a mi sorsunk, híres magyar íróké. Ez a viszonyok mélyében rejlik, ez a föld kipárolgása...

A vörösképu költő ríva fakadt, a másik is szipákolta, egymás nyakába borultak és egymást csókolták.

Most egy harmadik férfialak lépett be és nagyszepegve közeledett a halott felé:

- Így kell téged viszontlátnom György! - kiáltá hamis hangon.

A boros emberek nekiestek:

- Ugyan ne nyaggasd még a halálában is.

- Mindig utána jártál, folyton kerested ott, ahol tudtad, hogy nincsen. Irtózott tőled. Rokonának adtad ki magadat és senkit sem utált úgy, mint téged!

- Ne tréfálgatok; ez a hely nem arra való! Nincsenek nagyságodnál kézírásai! - fordult a furcsa, nagyfogú ember az elmélyedve imádkozó Piroskához.

- Micsoda szemtelenség! - szólta a primadonna és eltávozott a nyirkos helyről, szívében mélyen megalázva, megtörve, maga sem tudta voltaképpen miért?

Az ura mind a hangját féltette; de abban hagyta, látván, hogy az asszony csakugyan szomorú.

Este kihagyta a betéteket, a táncot, semmit nem ismételt és másnapon első volt a temetésen, oly mély és komoly gyászban, mint senki az elhunyt hozzátartozói közül sem. Fejét lehajtva ment a koporsó után, de azért mindent látott. Azt is jól látta, hogy az államférfiú, aki megjelent pártja tehetséges publicistájának végtisztességén: egy egészen fiatal, bajusztalan katonatiszttel megy karonfogva. Sőt azt is látta, hogy a jelentékeny politikus soha még ilyen babonás tisztelettel nem nézett reá. Köszön neki, és bár nem veszi észre, újra köszön.

A fiatal ember most kérdez tőle valamit, alighanem azt, hogy ki ő. Az államférfi súgva említi a nevét, a sűrű fátyolon keresztül látja, hogy az ő nevét mondja.

A tisztecske most gőgösen vállat von, mintha csak azt mondaná: „minek köszön ennek?”

Biztos, hogy ezt mondta. A primadonna megborzadt. Most először borzadt meg magától. Valami sajátos véletlennél fogva megtalálta a szívét, amelyről eddig sejtelve sem volt. Nem tudta, hogy van, nem vette észre.

XVI.

A színésznő csudálkozva nézett a fiatal tisztre. Mintha más emberfajta lenne az, mint amely e földön él. Egy új jelenség, melyet ime fölfedez. Boldogság - és egyszersmind veszedelem - hogy ilyen van.

A férfi ugyanazzal az elfogulatlan tekintettel néz reá, mint ahogy ő szokott, egyedül csak ő. Sőt több fensőséggel, úgy, hogy le kellett sütnie szemhéjait, amit először tett meg komolyan. Tréfából sokszor megcselekedte, sőt szempillájának vibráltatása volt egyik legfőbb huncutsága. Eddig azt hitte, hogy vakmerő, biztos tekintetű lény, aki maga az elfogulatlanság, aki bele néz a napba is - akár csak színpadi rivalda lenne - nincs rajta kívül senki. És ez még föntebbről látja a világot mint az operette-primadonnaságnak kétségkívül magas és aszú sziklája, amely hiába van elborítva virággal, nem terem abban virág, nem nől meg a fa, hiába szórják tele mindenféle finom maggal, - kivész belőle minden illúzió.

„Ez a fiú egészen olyan lehet, mint én, olyan szemtelen!” - gondolta magában Tóth Piroska és nyilván azt értette azalatt, hogy az szintén nem vesz komolyan senkit, még őt sem, még magát sem. „De szép kölyök!” - tette hozzá aztán, amíg szíve valamely eddig nem ismert elfogódásban összeszorult.

„Oh istenem, ez az ember engem még bántani fog!” - támadt föl az asszonyban egy előérzet, amely ebben a pillanatban megmondott neki mindent, csak a beszédét nem értette meg kellőképpen. Inkább csak testi vonatkozásaiban volt az előtte világos, mert hirtelen oly érzése támadt, mintha az ő meleg és piros szívéen a fiatal férfi lakkcsizmájának fényes sarka tapodna. Fölszisszent fájdalmában, de egyszersmind kéjelgett a kínban és a megaláztatásban.

„Legjobb volna megfogni és megcsókolni a kezét, hogy ne bántson!” - Így gondolkozott magában Tóth Piroska.

És mivel a cselekedet, a gyors elintézés barátja volt, igyekezett arrafelé, ahol a hadnagy tolongott.

Most egészen közel kerültek egymáshoz. A tömeg úgy szorította őket, hogy a karjuk érintkezett. A férfi kiszabadította karját, nem kért abból az ingyen gyönyörűségből, hogy az asszony testével véletlenül érintkezzék. Piroska is oldalt húzta az urát és a két született ellenfél közletről jól megnézte egymást.

A tiszt csak messziről volt szép; az arca, az alakja csupa ellentmondás. A homloka - szemöldöke fölött - dudoros, olyan mint a szenvedélyesen gondolkodó embereké, aztán magas és borús, mintha az egész világ gondja mind benne borongana. A szája viszont vastag és piros, egyedül a csók bölcsességére termett, ama ajkak közül való, amelyek csak kénytelenségből esznek, azért, hogy szerethessenek és amikor lélekzésre nyílnak, a levegőt is csókolják. A válla széles, mint egy uhlánusé, mint egy fauné, alkalmas arra, hogy a meztelen, kövér nymphák közül kettőt is elhordjon rajta; de a keze amellyel a lányokat végre is meg kell ragadni - keskeny, puha, gyenge: munkátlan királyok és munkás courtisanok keze.

A primadonna - férfi dolgában a legcsudálatosabb műértő - minden részletével és teljes egészében birtokába vette ez alakot, a maga tökéletes pendantját, és lelkében már is - teste teljes pompájában - együtt volt, összeölelkezett vele. Átadta magát neki és elvette őt magának, mint fenséges, de csak a saját konstrukciójának hirtelen megtalált, kiegészítő részét. Mert ez a férfi ő volt: hideg mint a sír és szenvedélyes mint a forró és friss vér. A számítás és az eszeveszettség, a dél és az észak egyben; maga az egészség és maga a perverzitás. A nyaka egy fiatal bikáé és mégis lányos; oly szemes, mint egy angol zsvány és a tekintete egy-egy pillantásra még is oly ártatlan, mint egy leánygyermeké. Ez aljas mint ő és nobilis mint ő; de e két tulajdonság úgy összekeverődött, hogy nincs az a lelki chemia, mely ki tudná választani az igazi alapot.

A fiatal tisztnek meg volt minden tökéletessége, csupán egy nagy hibája -: a fiatalsága. Huszonkét, huszonhárom éves lehetett.

„Mit nézem ezt a gyereket? Ez jó lesz a Melittának, majd ha az megnő!” - gondolta magában Piroska és a tekintetével nyomban kényszerítette a pártvezért, - aki mohó és melancholikus tekintetét különben sem vette le róla, - hogy a fiát nyomban bemutassa.

Megtörtént. A tiszt fejét büszkén és ügyetlenül, mint egy fiatal paripa, bókra, féloldalt hajtotta, de nem vette észre az asszony előre nyújtott kezét. Nem mondott semmi lekötelezőt, semmi hízalgőt. Némán mentek előre, egymás mellett, mert a Piroska ura elfogta az államférfiút. El akart vele valamit intézni; de különben is ösztönszerűleg engedelmeskedett a felesége ki nem mondott, de megértett akaratának.

Mindig, amikor így háttérbe kellett vonulnia, morgott; de az asszony, az állatszelistítő vad szigorával nézett rá és a férfi meglapult. Most is így történt. Előre eresztette a tisztet; vagy húsz lépést szótlanság közben tettek előre.

A fiatalember szólalt meg először.

- Maga az első színésznő, akit ismerek. Azt mondják, maguk félelmetesek. Ha lehet, ne bolondítsa el az apámat.

- Mi jogon gorombáskodik maga velem mindjárt az első találkozásakor?

- Mert azt hiszem, nem lesz második.

- Csak megnéz egy szerepemben! Magának fogok énekelni a Helenában, jöjjön el ma.

- Nem megyek. Én már csak a cirkusznál maradok.

- Szépek a cirkusz-kisasszonyok?

- Szépek, jók és bátrak. Értenek a lóhoz. Aki a lóval bánik, rossz ember nem lehet.

- Én is szeretnék hozzá érteni. Tanítson meg lovagolni.

- Hogyne! - mondá a tiszt minden meggyőződés nélkül. Majd jezsuita módra hozzátette:

- Jó lesz, ha engem békén hagy.

- Maga is engem.

- Tudja mit? Ne szóljunk mi az életben soha egymáshoz!

- Jó, ne szóljunk!

A primadonna kocsija előállott, az ismerkedésnek vége volt. Piroska bucsuzóra odaintette magához az apát:

- A fia tetszik nekem - mondá. - Hogy hívják? Aba? Miféle név az? Végre is mikor fogunk mi ketten, magával, egy kicsit cigányozni? Holnapután nem játszom. Itthon azt mondjuk, hogy Bécsbe megyek a szabónémhoz és átlumpolunk egy éjjelt. Van most holdvilág?

Valószínű, hogy a primadonna mindezt nem gondolta komolyan; de szenvedélye volt az ígéretés, hogy a boldogság színes kendőjét lobogtassa a férfiak előtt. No, olykor oda is dobta, igaz, hogy leginkább akkor, ha nem ígérte.

A politikus elvörösödve hallgatta és izgatottan nézett körül, hogy nem hallják és nem látják-e? Mert szerette volna, ha hallják is, nem is, ha látják is, nem is, hogy itt milyen szerencse érte és hogy mily veszélyben forog a világ előtt az ő keneteljes komolysága. De már nem volt módja arra, hogy az ígéretet megköszönhesse. Előállott a férj, beült a primadonna mellé, aki csudálkozva nézett reá:

- Ni, maga is itt van?

XVII.

Egy miniszter, kinek minden porusára jut egy érdeklődő, nem volt annyira elfoglalta, mint ez az asszony.

Nem is valószínű, hogy a nap az ő számára is csak huszonnégy órából állott, különben mint végezte volna el minden dolgát, hogyan tárgyalhatott volna le reggeltől éjfélig húsz embert, kétszer annyi ügyet. Mert voltak ügyei szép számmal, peresek, perenkívüliek és ha nem voltak, csinált.

Nem élhetett afférek nélkül és kellett a lelkének, hogy személyes érintkezéseken kívül, még levelek által is a legbensőbb ismeretségeket folytassa. Írásban kacérkodni, összeveszni, kibékülni, megszedíteni és kiábrándítani: mindez egyike volt ama különös mesterségeknek, amelyeket ő talált ki és igazi szenvedéllyel űzött.

Szerette a folytonos, az izgatott munkát; de szerette a lustálkodást is és ünnepe volt, ha egyedül, tétlenül feküldhetett. De mind ritkábban volt része ilyen ünnepségben.

A korszak, amely őt felvetette és felszínen tartotta, ugyancsak igénybe vette. Sajátos egy idő volt az: egyszerre pénz lett az országban, a külföldi bankok jöttek, a hitel osztotta kegyeit, a főváros valóban főváros kezdett lenni. És a neki mód nyomán mindenféle, addig alig ismert étvágak, luxusok, sőt szükségletek támadtak.

A legjobb családapák szeretőt kezdtek tartani. Pénzüik volt rá és a pénz kiválasztotta az ingó asszonyerkölcsöket, megkísértette és bevette a szegény leányokat.

Volt-e valami összefüggés az operette-színház fellendülése és a patriarchalis erkölcsök megrendülése között? - ma már nem lehet megállapítani. Csak az bizonyos, hogy mágánok és patriciusok szép és tiszta feleségeik mellett - nem tudható tisztán, mely okból - a legbensőbb, önfeláldozó és sokszor nem is titkolt viszonyt tartották fenn könnyű lelkiismeretű, de igen kis műveltségű hölgyekkel, akik gyakorta még szépek sem voltak nappal, de a gáz fényében, kifestve, levetkőzve vagy kiöltözködve, ezer férfi vágyainak kiállítva, bódítók és bolondítók.

A színház erős és állandó mérge ugyancsak hatott, mert friss volt és a lázas munkában meggyengült idegrendszerek nem tudtak annak ellentállani. És talán még jobban azért, mert ezt a mérget egy csudálatos asszony inkarnálta, egy nő, aki vágyat tudott kelteni a tapasztaltabb aggastyánban és az ártatlan diákban, bomlasztott, rontott, korrumpált, pusztán azzal is, hogy

élt. De ezenkívül még mosolygott, mozdult, piros nyelvét és erős állkapcsában fehér és ép fogait esténként csaknem ezer férfinak mutatta meg. És mulatott rajta, ha előtte egészen ismeretlen alakok jelentkeztek, hogy kapja be és marcangolja szét őket.

Jöttek hozzá - minduntalan jártak - kövér asszonyságok vékony hanggal, soványak, akik basszusban beszéltek. (Akármilyen formájuk, a tipikus bőrtáska a karjukon.) Vászont árult az egyik, előkelő volt a másik, Tóth Piroska néha csúfosan kidobta őket, néha meg bolondozott velük, tapogatta az édeskés arcaikat, bizony volt rá eset, hogy le is ült velük uzsonnázni és sírt azzal, aki közülök özvegy volt, egy másiknak - mert goromba élceket tudott - mindenféle megbízásokat adott, kinevezte külső kulcsárnéjának.

Szívbeli és gazdasági ügyeit azonban mégis csak maga végezte. Fogadott mindenkit, még pedig a legnagyobb előzékenységgel és olyan nyíltsággal, hogy az illető megdöbbsen.

Egyszer valami bankdirektor ment föl hozzá: egy parókás, középkorú úr, aki érezvén közeli halálát, hajlandó volt valamely áldozatot hozni szívének is. A sok szerencsés kötés után bele akart rohanni egy szerencsétlen kötésbe. Tudta, hogy belepusztul, de hát ha azt is megissza? Szeretni és szerettetni akart és ha már rászánta magát, eljött a legelső, a legfinomabb forráshoz. Volt hozzá módja, tehette.

Egy olcsó háztelket ajánlott föl Piroskának, nem azért, hogy az házat építsen, hanem hogy húszezer forintot nyerjen rajta egy félév alatt.

A primadonna a legkomolyabb udvariassággal bánt vele:

- Úgy-e, a szeretőm akar lenni? Mi, csak vallja be bátran. Úgy-e, az?

A bankár hozzászólt a gyors és exakt tárgyaláshoz és körülnézve, hogy nincs-e valaki a közelben, aki megsarcolja vagy kidobja, határozottan felel:

- Az, igen.

- Egy millió! Ez a legkisebb összeg, de ezért biztosan. Mondhatom magának, megérek annyit. Magamnak többre vagyok! - mondá Piroska száraz, szinte üzleti hangon.

A beteges úr fölállott és távozni óhajtott. A színésznő nem engedte, megfogta a vállait - az ember beleingott - és csudálatos jóakarattal folytatá:

- Tréfa, uram, tréfa. Az ajánlkozása megtisztel, de nincs időm. Már foglalkozva vagyok és végre nekem uram is van. Minden jó volna, de abszolute nem tudom, hogy mikor fogadhatnám. Ha be tudnám úgy osztani az időt, de képtelen vagyok rá. Úgy-e, nem haragszik rám és nem áll rajtam bosszút?

Keresetlen egyszerűséggel, a lehető legőszintébben beszélt. Sőt, miután kitalálta, hogy a szegény embernek nem éppen ő rá van szüksége, hanem keres valakit, aki elpusztítsa, kinézett számára a segédszínésznők között egy csinos leányt, ennek a maga költségén megigazította a fogait, - a lányka elébb egy cukrászdában volt alkalmazva - fölruházta, kistaffirozta és egy napon - amikor a bankár is vizitelt - meghívta theára. Egymásnak adta őket, aztán tovább ment, mint aki jó cselekedetet vitt végbe.

Pedig ami a morált illette, voltak erről is némely fogalmai. Most is nyakába vette a várost, hogy a költő anyjának kenyeret szerezzen. Pénzzé tette azokat az emléktárgyakat és könyveket, amelyeket a néhaitól kapott és az összegből valami alapítványt akart tenni annak a nevére; de közben egy házaló hamis csipkét és színpadi ékszer hozott: ezeknek nem állhatott ellent, a „szent pénzt” - mint ahogy ő nevezte - elköltötte.

Az urától kért kölcsön, de mivel annak nem volt, megaprehendált rá és új-életcélt tűzött maga elé. A tizedik familiáris korszak harmadik napján: beváltotta ígéretét és egy bécsi utazás címén tényleg elment a politikussal egy intim körbe, hogy kimulassa és kibúsúlja magát.

Úgy érezte, hogy a sok próba, játszás, esemény - és különösen szívének gyanus föltámadása után - joga van arra, hogy egy kissé szórakozzon. Vagy amint ő mondta, „magáért is tegyen valamit”!

Tett is! Estétől másnap délig mulatott tekintélyes, komoly nagy urakkal, akiket új barátja a kedvéért meghívott. Volt ezek között egy idegen herceg is és ő mindig rajongott a hercegekért. „Különösen jó modoruk van!” - mondá. Ez azonban véletlenül igen egyszerű volt a modorában és szokásaiban, hamarosan becsípett. Sok baj volt vele, mindenáron úgy akarta a pezsgőt inni, ahogy nem szokás és amilyen módba Piroska csak reggel felé egyezett belé. Akkor, midőn a mánor őt is megszédítette egy kisé. És ha az előkelően nevelt uraknak oly vad kedvük támadt abban, hogy lemondjanak a neveltségről, mit tehetett ő, a népnek egyszerű leánya?

A vad orgiában mégis ő volt a legfelől és az ő elégtételére szolgál, hogy az éjjelnek az a része érdekelte legjobban, amikor az urak politizáltak. Olyan dolgokat hallott itt, ami neki a legnagyobb mértékben imponált. Mint intézi néhány mánáscsalád az ország sorsát; mint fordít ezen az intrika; mit fog tenni a parlament és mint készül ezt a tettet fölrugni egy pár úr. Amit különben a maga kis színházában mindent tudott és nem történhetett nála nélkül semmi: íme az ország nagy szinpadára is van belépése.

Tágra nyitott szemekkel nézte, hogy a megmeztelenítés dühe mint vesz erőt az állig begombolkozott, a folyton és mindig nehéz posztókba öltözött urakon. És híres szabadelvűek kifejezték lelkük titkos vágyát - az abszolutizmus után; chouanok, a világ előtt aulikusok, pedig ordítva kívánták az anarchiát, mert igazság nincs, csak abban.

Itt titkok voltak. És az asszony beleragadt e titkokba. És mindjárt érezte is, hogy nem tud többé megélni e levegő nélkül. Kell a lelkének.

Ez és négy sötét orosz ló - az államférfi másnapi ajándéka - határozott sorsa fölött; változtatott az alakján, amelynek színe egy kissé engedni fog a pompájából. Az események következnek. Kedvese lett a komoly férfiúnak és ezzel új világ nyílik meg számára. Jelentkezik - az idegrendszere.

Idegrendszere.

I.

Tóth Piroska huszonkilenc esztendősen lett és ezt az alkalmat fölhasználta arra, hogy huszonötödik születésnapját ünnepelje. A nevezetes nap sok minden fontos dologgal esett egybe, úgy, hogy az egy kissé sok volt magának a színésznőnek is, aki pedig a sok és változatos akciót szerette. Megérkezett a vidékről apja, és instaláltatott a lakásban a következő megokolással:

- Más művésznőnek anyjai vannak, nekem apáim. Azaz, hogy csak egy. De az egy drága, a drágábbnál drágább. Szigorú ember és épp azért fogok vele együtt lakni. Elhatároztam, hogy komoly életet élek. Egy anya végre is csak nő: hamarosan elnéző lesz bűneink iránt, érti gyengeségünket, és ha jó anya, csak akkor veszekszik, ha valami szegény ujságíróra, vagy kedves, de vagyontalan színházi habituéra vetünk szemet. A férfi, az más! Apám őrizni fogja erényeimet, megöl, ha...

Nem fejezte be, a végét elnevette. Különben is, legtöbb állítását a végén megbánta, egy időben le is cáfolta. De az utóbbi egy-két esztendő alatt, a komoly politikus mellett, egy kissé megkomolyodott. Latin szavakat tanult meg - azokat, amelyekből a magyar politika él - és gyakorta kísérletet tett arra nézve is, hogy következetes legyen. Az apját mégis minduntalan más állásokra nevezte ki. Egyszer azt mondta róla, hogy pénzügyi tanácsos, máskor, hogy alpolgármester, bizalmasai előtt többrendű fináncnak nevezte. Igazság szerint nem igen tudta, hogy miféle polgári állást viselt, sőt könnyen megingathatták volna abban a meggyőződésében is, hogy csakugyan az apja. Azért - amikor az öreg megjött - hevesen és könnyezve csókolta össze.

Idegeit e napon érezte először. Reggel, mindjárt korán Melittával volt baja. A gyorsan növő kis leány féltékeny volt az anyjára, különösen a politikustól féltette, mert látta, hogy az anyja figyelmében, de a cselédek előtt is fontosabb személy kezd lenni, mint ő. Hiába csitította az apja, - aki gyakran tartózkodott otthon, - mindhiába kedveskedett neki az anyja: gyűlölte a tekintélyes urat, nem akart bemenni a szobába, ha az ott volt, nem ült a kocsijába, nem evett abból, amit hozott, az ajándékait a sutba dobta, és midőn reggel meg akarta csókolni, végigkarmolta a kegyelmes orcáját.

Melitta az anyjától nagy verést kapott, talán az első, igazi verést, - a buffkákat és kis pofonokat nem számítva. A kis leány nem sírt, halvány ajkait összeszorítva, csorba fogai között, selypítve mondta:

- No megállj, no megállj! - Nem lehetett megérteni, kit fenyeget, anyját, vagy anyjának úri barátját-e!

Nonó, a fiú, váratlanul, testvérje ellen foglalt állást:

- Csak fenyegezz, majd a bácsi bezárat! Ha ő akarja, bezáratja a papát is. Egy gróf több, mint egy kapitány. A grófnál is több egy herceg. Mama, mikor lesz egy herceged?

Nono is jól kikapott. Általános siralom és félsz között készültek a nagy napra, amely inkább politikai vacsorának indult, mint születésnapi lakomának.

Csendes, de gazdag és szeriózus estvére készülődtek.

A régi ötletes, de gyülevész társaság - akik lelküket, sőt testüket adták oda, hogy a színésznő azon emelkedjék - le volt fújva. Lassacskán csak ő felsége belső titkos tanácsosai törettek a háznál, no meg az az egy-két szolgálóember, aki ezeket mint udvari poéta követte. A férjet persze túrni kellett; de ennek nagyúri allurejei, sőt anyai részen előkelő rokonsága volt. Ami egy kissé megnyugtatta a különben liberális és szépszellemű kegyelmes urat, akinek illúzióját egyáltalán nevelte az, hogy férj és házigazda van a közelben. Ez a szerető mindenképpen szerette az erkölcsöt, az izgatta, zsongította, sőt mi több, mindennapi szüksége volt, mint a mindennapi tiszta fehérnemű.

A többi alak is, aki megjelent a vacsorán, kivétel nélkül erkölcsi, sőt részben valláserkölcsi alapon állott. Sőt közöttük egy, a haza reménye és a legközelebbi jövő minisztere; egyenesen jellem volt. Mindenkitől megkövetelte, hogy karakter legyen, szigorúan ítél, és jaj volt annak a barátjának, aki helyel-közzel nem egészen korrekt urakkal mutatkozott az utcán. Megróttá ezeket délelőtt és délután ő sétált azokkal a fél-gentlemanokkal. Útálta a címeket; a királyon kívül nem adta meg senkinek; de a maga részére igen megkövetelte. A zord és félelmes úrnak föl sem tűnt, hogy nem egészen fair dolog, - legalább az ő szempontjából - ha együtt vacsorázik és barátkozik a férjjel és a szeretővel. Aligha gondolkozott ezen a témán; élvezte, hogy milyen vak és számár a családfő, akivel a felesége ma szokatlan kedves volt. Úgy látszik, valami hallatlan megaláztatáson törte a fejét.

A haza szigorú jövője együtt érkezett a bizonyos jelennel. Egy emberrel, aki bürokrata és tudós volt, mielőtt miniszter lett volna; de a puha piros széken egy nap alatt kigubózta magát. Erkölcs dolgában ez nem volt olyan finnyás és dolgozott a bűnnel mindaddig, amíg arra rá nem húzták a büntetőtörvénykönyv egyenruháját. Nagy kedély, bájos férfi, akinek nem volt csak egy meggyőződése, az, hogy Magyarországot kormányozni kell, akárhogy, de kormányozni. Rendkívül féltette a parlamentarizmust, mert amikor először volt Bécsben „elvesztette a szívét”. Arról győződött meg, hogy nemzeti autonómiánkat csak ajándékba kaptuk onnan és mindjárt elveszik, ha működése egy pillanatra megakad.

Kiváló vendég nem volt még csak kettő. A kis király, egy szép és derék mágnás, aki rendkívül kellemetlenkedett a korrupciónak, aki vigyázott Magyarország vagyonára és becsületére, de emellett a legtágabb lelkiismerettel gyarapította a maga vagyonát és határszéli birtokain élt a jus primae noctissal. Dísznek - de megszokásból is - elhozták még Keled urat is, egy kis sovány aggregényt, aki röptében úgy lőtte le a fecskét, mint ahogy gyerekek a legyet fogdossák augusztusban. A kissé korlátolt gentleman néhány ember életét is elvette, - mindig csak a törvény határain belül és ezért ő volt a kormányzati rendszer kiegészítője. Még pedig olyan formán, hogy az ellenzéken ült és miatta, nyíltan, bizonyos alakok ellen nem mertek semmi-féle disznóságot elkövetni.

Mulatságnak, szórakoztatónak és hogy ízesítse a vacsorát, - mint ahogy a Betty-szósz az angol húsokat - meginvitálták a publicistát is, akit minden adott alkalommal megeskettek, hogy amiről beszéltek, nem fog soha senkinek beszélni egy szót sem - csak írni hasábokat. A jól öltözött s kitűnően táplált szegény ördög állott mindnyájuk között a legvalláserkölcsebb alapon és egyszersmind ő volt a Tiborc, de csörgősapkával a fején.

Már a levesnél előadott egy pár tréfás keserű szentenciát:

- Adjanak kilenc milliót és Magyarországot kilenc hét alatt beviszem a Reichsratba!

Majd hogy meg nem verték. Csak a miniszter kacintott felé tréfásan. Hangos, keserű, vad vita fejlődött ki; majd megették, majd megölték egymást és ezalatt a színésznő idegei megnyugodtak.

És a komoly társaság léhaságában mintha valami elégtétel rejtőzött volna az ő számára. Nem igen szokta magát analizálni; de most eszébe jutott, hogy mivel különbek ezek, mint ő? Sőt talán ő becsületesebb, ha férfiúnak születik. És mennyivel férfiasabbak ezek nála? Voltaképpen pletykázó és intrigáló asszony mind, egyiknek erősebb a karja, - a karjának az ügynevezett malaca - a másiknak gyengébb. Az egyik trainiroz, a másik nem; az egyik festi magát, másik csak szeretné, de nem teszi. Sütik a hajukat mind és úgyszólván isszák a parfümöt. Még a publicista tetszett neki a legjobban; csak ne lett volna úgy összegubancolva a szakálla, mintha árokparton hált volna szegény. A fejét, hiába, nem tudta kivasaltatni. Az olyan kusza és gyűrődött volt, mint amilyen síma és vasalt a nadrágja. De határozottan ennek volt a legtöbb esze, mégis mindig lehurrogták. Hallgatni azért nem hallgatott:

- Az urak elhatározhatnák, hogy egy esztendeig nem lopnak. Meg kellene nézni, változtat-e ez a viszonyokon?

A házibarád elhallgattatá a mosdatlan száját.

- Ezt a hangot - mondá szigorúan - ebben a házban, kikérem magamnak!

- Nincs semmi nízusa! - tódította Jövendő úr.

- Vonja vissza! - sápította a cementarcú agglegény.

- Visszavonom. Különben ítéljen a nagyságos asszony, nincs-e igazam?

- Igaza van, ki kell dobni! - mondá a háziasszony a színpadi-rögtönzések nyelvén. Az író idegeskedve húzta be a fejét vállai közé.

- Egy kissé sokan vagyunk! - szólt a házibarád.

- Akkor maga menjen el! - jegyezte meg Tóth Piroska röviden.

A házigazda lépett közbe:

- Nem tűröm, hogy maga, asszonyom, sértegesse a vendégeimet!

Elfelejtette, hogy ő maga is vendég volt itten. Feleségét felbőszítette ez a vakság és a kínos zajongásban a kedvese fülébe súgta:

- Látja ezt az embert? Hát lehet ezzel élni? Ez két esztendeje látja, hogy mi történik és teszi magát, hogy nem látja. Utálom magukat férfiakat a gyávaságuk miatt, hogy a kellemetlenséget csak akkor veszik tudomásul, ha már arcukba vágják. Felbőszít ez az ember, akarom, hogy egyszer minden kétséget kizárólag rajta kapjon. Végre csak elhagy? Demoralizálja a gyermekeimet.

- Állást kell neki adni külföldön.

- El kell utaztatni, mi? Menelaus óta maguk mást sem tudnak.

Valami keveset csendesedett, higgadt a társaság. A publicista tréfára fordította a cinizmust.

- Két ok miatt esett belé a nyű Magyarországra - mondá igen vidáman. - Az egyik ok, hogy valami levantei ágensok keleti szőnyeget hoztak be a vámon. A szőnyegek valóban szépek, mindenki vágyik rájuk. A szőnyegekhez aztán mindenféle artisztikus kényelem kell. Művészet, hogy maradt volna ama görög isten fejében! Mindenki be akar rendezkedni, díszes otthonra szert tenni. Régebben úgy volt, mintha sátrakban laktunk...

Magának beszélt. A fagyalt és fekete kávé korszaka következett el és az éltük delén túl levő férfiak pihentek egy kicsinyt a politikában és a házasszornynak udvaroltak, de valamennyien és oly erősen, ahogy csak a régi módi urak tudnak. Kedvesek, ötletesek voltak; de olyan nyiltak,

hogy a ház barátjának morális érzéke szenvedett. Indítványozta, hogy kártyázzanak, bárha ő nem kártyázott, nem is szivarozott. Hideg száju és hideg kezű volt.

Az urak kártyáztak - a vidám Tóth még jobban neki vidámodott - az asszony pedig elment, hogy jelen legyen a gyermekek lefekvésénél. Senkisem tartotta természetellenesnek, hogy a ház barátja is átment egy olyan szobába, ahol nem füstöltek.

Elfeledkeztek róla, mint ahogy az már máskor is megtörtént. Az asszonyt még egyszer-kétszer számonkérték, mire Tóth úr megilletődve ellágyult hangon szólott:

- Hagyjátok, anyai kötelességeit teljesíti. Van-e ennél bámulatosabb asszony? Ő feleség, anya elsősorban; művésznő, társaságbeli dáma másodsorban. Hagyjátok.

Hagyták, el is feledték, amíg maga a férj kezdett nyugtalankodni, és kiment, hogy fölkeresse. Ez volt a színleges ok arra, hogy egy pár pillanatra távozzék; az igazi egy kis babona: nem járt neki a kártya. Gondolta: megfordul, ha egy kissé abban hagyja. Átment a másik szobába, ott nem talált senkit, a szőnyegajtón keresztül bekukucskált a harmadikba. És ebben a pillanatban meglátta azt, amit sokszor sejtett, néha bizton érzett, de megragadni mint valóságos igazságot soha sem tudott. Most módja volt benne, az asszony és az úr kétségkívül a legbizalmasabb viszonyban voltak egymással. Nem lehetett eltagadni semmit, de úgy lehet az asszony nem is akarta, sőt nem lehetetlen, hogy az idegeit előre is kellemetesen borzolta föl a várható dráma. Annyiszor látott színdarabokban ilyenfajta jeleneteket; a férfiak buta képe mulattatta, szörnyű összekoccanásuk fölizgatta. Talán áhítozott is rá, hogy mint igazi szereplő vegyen részt ilyesmiben. Az új, magán még nem tapasztalt szenzáció kellett az idegeinek? Vagy része volt még ebben is a számításnak, de nem durván, hanem úgy, hogy maga sem tudott róla, csak ösztönében élt az a ravaszság, amellyel a két férfit - aki lelkén és testén élt - egymásnak rohantatja? Hadd verjék össze a koponyáikat, melyik erősebb? Amelyik gyengébb, aztán pusztuljon?!

A férj nem tartozott az úgynevezett jónevelésűek közé, nem vonult vissza; belépett a szobába, az asszonynak rohant. A szerető elhalványodva, de félvállról és mosolyogva nézte, amint a gömbölyű ember egy rekedt „így” ordítással a hátráló asszony felé tört.

- Ez ocsmányság! - mondá az úr szárazon, mint aki a legképtelenebb helyzetben is fegyelmezni tudja magát. Hogy szónok volt, talán most vette hasznát először. A szó, amit használt, jó és tárgyyszerű volt, de ő még maga se tudta mire alkalmazza. Az első pillanatban cselre gondolt, hogy férj és feleség itt összebeszéltek. De így nem lehetett színházat játszani! A férj legkomolyabban meg akarta fojtani a feleségét, aki nem is védekezett. Némúlt tekintettel, megjuhászodva és reszketve nézte az urát; talán az imponált is neki e pillanatban. A következő pillanatban vége volt e kedvező hatásnak. Az ura dühében elkezdett sírni és ordított, bár a csábító szinte vigasztalásképpen minduntalan hangoztatta:

- Megadok minden elégtételt... Kímélje ő nagyságát... önmagát kímélje, a gyermekeit...

- Mit akar, kit akar? Jöjjön uraságod. Nyitott mellel állok ön előtt, végezzünk csendben.

A színésznő férje elereszté felesége dekolletált nyakát és ordítva, zokogva neki indult a csábítónak, de egy kissé lassan. Amikor már közelébe ért, amidőn meg akarta volna ölni, a vendégek mind felugráltak, bejöttek. Megérkezett az új apa is, hálóköntösben, nagy tajtékpipa a szájában, - ijedtében nem tudta kivenni. Koros voltánál, állásánál és tekintélyénél fogva érezte, hogy az ő vállán van a kötelesség, hogy rendet csináljon. Fekete fogai között, hófehér szakállába mormogta:

- Ez valami! Azért hogy szegény ember vagyok, ezt nem tűröm. Nem engedem, hogy bántsák a leányomat. Jer gyermekem. - A pipaszárt nyújtotta felé, hogy azt megfogná.

Senki sem nevetett. Félt mindenki. Az erkölcs elővette őket. Azaz, hogy a nyilvánosságtól való félelem.

A szent házasság nyílt, szinte ünnepies megtörése alkalmából tágra nyitott szemmel néztek egymásra a férfiak.

Ha a „Fremdenblatt” kiírja, megtudják az udvarnál, a császár! - rebegett a gondolat a vallás-erkölcsi alapon álló csábító elméjében, vibrált a homlokán, éppen hogy ki nem jött a száján. Egyrészt büszke is volt, mert valamely cselekedet történt körülötte, szinte azt lehetne mondani, hogy vele. Végre egy tény! Ugy is azzal vádolták eddig, hogy hiányzik belőle minden férfias keménység! Másrészt sajnálta a feleségét. Ettől az ügytől vissza fogja kapni régi neuralgiáját.

A szigorú ember, a haza jövője, szederjes lett a haragtól.

- Mit csináltak, mit csináltak nekem?!

Megint csak úgy fogta föl a dolgot, hogy valamely tény csak az ő kedvéért vagy kedve ellenére történhetik csak.

- Meg kell verekedni, a föld alá kell tenni! - mondá a korlátolt elméjű agglegény és sértő pillantásokat vetett a férjre, aki gutaütéses poseban, de ott állott a csoportban és az idegen szemlélő ebben a pillanatban már alig vehette volna ki, hogy legfőképpen ő az, akivel valami nagy kellemetlenség történt.

- Applanálni kell az ügyet! - szólt a miniszter szeliden. A publicista szerette volna, ha ezt rábizzák, de most egyszerre tényleg kinézték innen, elküldték a városba „vigyázni.” Legfőképpen azért, hogy csak maguk, egyedül uriemberek legyenek jelen, ha az eltussolásra sor kerül. Mert valamennyinek mégis csak ez a honi, - vagy talán általános emberi? - módszer jutott az eszébe: elkaparni a kellemetlenséget, befödni ha csak vékony réteggel is. Ha később nyilvánosságra jut, ha mindenki érzi - már nem különböztethetik meg határozottan, kitől és honnan ered. A mindenki kellemetlensége lesz; hozzá tapad az általános szennyességhez. Egy kevéssel több, egy kicsinnyel kevesebb, az már mindegy!

Bejött Piroska - aki közben kiszökött - igazán halaványan, leeresztett hajjal, csupa bánat és leszereltség. A férjnek könybe lábadt a véres szeme, amikor meglátta. E lány embernek erőfeszítésébe került, hogy el ne zokogja magát és hogy bocsánatot ne kérjen tőle. De megsértett hiúsága még tartogatta megpuhult csontjait. Kikiabált az inasnak és reszkető hangon - de mégis valamennyire tisztességes poseban - parancsokat osztogatott:

- Mondja meg az uraknak, hogy jelenlétük fölösleges. Adja nekik a kabátjukat!

Piroska intett, hogy az inas ne mozduljon, Tóth úr ezt tudomásul vette.

- Jól van - mondá - tehát akkor én fogok elmenni! Pakkoljon.

- A nagy, vagy a kis angol zsákba? - kérde az inas nem minden él nélkül.

- A nagyba! - szólott a férj szárazon.

Az ujonnan installált apa, színésznő lányára nézett, hogy vajjon nincs-e neki kötelessége e művelet körül? Vajjon nem kell-e neki jelen lennie, amikor a férjnek pakkolnak, ah nem utoljára! Mert a villamosság és házasságtörés e századában előreláthatólag még többször fog ismétlődni ez a tüntető cselekedet és mindannyiszor meg fogja hatni az asszonyt, mert egy ránézve keserű jelenséget lát benne. Azt, hogy egy férfi elhagyja, ha az csak a férje is. El bírja hagyni, a siffonból elviteti a keményített ingeit, a mosdóról levétet a necessairejét és a dió-

olajos üveget, amellyel a férfiak a hajukat barnítják. Az a kis olajos üveg, amely ott kint hozzáütődött az ezüsthátas hajkeféhez, oh be szomorú hangot adott!

- Ne engedjék el, még megöli magát! - mondá az asszony és ő maga ment a férje után. Hátról megérinté a vállát:

- Bocsásson meg nekem, még egyszer bocsásson meg nekem! - suttogta inkább szerelmes, mint siró hangon. A férj meg se moccant, az asszony folytatá:

- Maga az oka. Elhanyagolt, a férfiak társaságát többre becsülte mint az enyémet. Bosszúból történt és nem szerelemből. Különben sem történt semmi, esküszöm!

A férfi megdöbbenve fordult vissza, mert mint minden férfiu - még az aljasabbja is - komolyan vette az esküvés régi formáját, és nem tudta megérteni, hogy az asszonyoknak ebben gyakorta más az ízlésük.

- És még hamisan esküszik! - ordított föl dühös fájdalommal és puha öklét fölemelte, hogy lesújtson reá. Az asszony megfogta a kezét, de fejével odabújt a férje melléhez:

- Ölj meg, ölj meg! Jól esnék, ha a te kezedtől kellene elpusztulni!

Édes, alázatos szavai most sírásba fultak, így folytatta:

- Ne hagyj el, ne hagyj el, te vagy az én fejem, én neked a tested vagyok. Nem tudom elviselni ha elmegy. Én egy szegény beteg asszony vagyok, kiszolgáltatva mindenkinek, ha magamra hagysz. Gyógyítsál inkább.

Tóth úr szemei is megnedvesedtek és könyein keresztül kancsalítani kezdett. Még elutasítólag viselkedett, huzódózott, szitkozódott, de az asszony már felismerte szemében a derengő bűnbocsánatot, és hogy kész maradni is, ha valamely tisztességes úri formát talál. Egyszerre elhidegedett ettől:

- Különben menj, - mondá méltatlankodva - menj, ha neked úgy tetszik és ha neked fontosabb a magad ostoba féltékenysége, mint gyermekeink boldogsága és nyugalma!

- És az én becsületem! - suttogta a férfi oly szívszaggató hangon, hogy a Piroska idegei beleremegtek. Nem, ez idegekben még volt jó érzés, reagáltak a más fájdalmára. Ujra fölmelegedett az ura iránt, megsimogatta az arcát:

- Szegény kicsiny kis uram, nem tudtam, hogy magának az ilyesmi fáj. Azt hittem nem veszi komolyan, hogy tudja régtől fogva. Én művésznő vagyok, nekem...

Tágra nyíltak a szemei, ott volt, hogy egyszerre rájött az igazmondás vágya, helyesebben az örülete. Gyónni akart, bevallani mindent:

- Igen is megcsaltalak; nincs annyi hajad szála, ahányszor megcsaltalak. Akkor sem voltam a tied, amikor egészen a tied voltam. Cégére voltál e bűneimnek, takarója a kedvteléseimnek. És érezzed magadat megtisztelve, hogy nevetségessé, lehetetlenné tettelek! Mért vettél el, hogy mertél elvenni engem. Én művésznő vagyok és csak egy erkölcsöm van, hogy teszem.

Azonban Piroska megállott, ajkai nem bírták, fizikailag képtelenek voltak arra, hogy ki-mondják az igazat. Mélységes becsületességgel az ura szemébe nézett és mondá:

- Jól van. Menjen el és ha majd messziről látja, hogy gyanúja milyen utálatos volt, ha mindenkítől azt fogja hallani, hogy mily tiszta életet élek: jöjjön vissza gyermekeinkhez, akiknek magára szükségük van. De, ha most botrányt csinál, nem akarom látni többé soha. Isten vele!

- Jól van, Isten vele! - mondá a férj, kezét rátette a kilincsre és elment. Az inas vitte utána a nagy angol zsákot. Az új apa - aki a cselédek fölött a fegyelmet már is átvette - intézkedett a kisebb zsák dolgában és vejét kikísérte a lépcsőházig. Ott erősen megszorította a kezét.

... Reggel volt már, Melitta ébren, az udvari ablaknál leselkedett, mikor mennek már el a vendégek, hogy oda bujhasson az anyja ágyába. Láta az apa kivonulását és az ablakon keresztül, a kezével csókot intett utána.

II.

A rossz asszony - ebben a pillanatban még maga is hitte, hogy rossz - nyomban lefeküdt. Egyszerre beteg lett, de nem komolyan. Hálószobája ajtaját félig nyitva hagyta és a szomszéd ebédlőbe hívta az urakat, hogy ott beszéljék meg az ügyet.

A nézeteltérés - becsületbeli ügyről lévén szó - meglehetősen nagy volt közöttük. A vallásosan erkölcsös csábító mindenekelőtt fordítani akart egyet a dolgon:

- Itt a fő - mondá - ő nagysága és ő nagysága becsülete. Tóth úr - megnyomta az „úr” szót - és én is, mellékes alakok vagyunk. Nem szabad a világnak tudnia, hogy mi ketten, férfiak mért mérkőzünk.

- Előbb meg kell korbácsolni? - mondá a verekedős agglegény.

- Eh, lári-fári, el lehet intézni az egészet verekedés nélkül. Állami kiküldetést fogunk monsieur Tóthnak adni. Szenvedélye az elektrotechnika; menjen Bostonba...

A legtekintélyesebb férfiú elvörösödött a dühtől:

- Ez a ti felfogástok. Még a szeretőitek fehéreneműit is az ország pénzén akarjátok tisztíttatni.

A csábító elhalványodott és egy körmondathoz kereste az első szót. Egy szép mondathoz, amelynek alapján félelmes barátjával összevesszen. Már ki is nyögött egy „valamint”-et, amikor a készülődő jelenetnek a publicista megérkezése hirtelen véget vetett.

- Az egész város mindent tud! - jelenté zordonan.

- De kitől?

- Öntől!

Egyszerre leönözték és elég nyiltan gyanúsították azzal, hogy a friss hírrel ő szaladta be a várost.

- Kitől tudják? Nevetséges. A férjtől első sorban! Az az úr, úgylátszik, büszke arra, hogy ő még verekedhetik a felesége erényeiért! - mentegetődzött az író.

- Szemtelen, - jöjjön be! - kiáltott ki a színésznő a sötétből.

Most már két helyen, parallel tárgyalták az eseményt. Az egyik szobában levők átkiabáltak a másikba, amíg a zürzavar teljes lett. Oly teljes, hogy a társaság legnagyobb elméjű ura elérkezettnek vélte az időt, hogy az egész kusza affért a legapróbb elemeire felbontsa.

- Lássuk aényt! - mondá igen lassú hangon, hogy annál jobban ügyeljenek. A „tény” szó különben is imponált, különösen Piroskának, aki felült ágyában és rendkívül megtisztelve, de lélekzet visszafojtva hallgatta, amint a rendkívüli ember boncolni kezdte a még friss faktumot:

- Az egész inkább taktikai kérdés, mint érdemleges. Mert mi történt! Egy férj gyanakszik a feleségére, lehet hogy némi okkal. Párviadalra hívja ki azt, akivel gyanúsítja. Az illető visszautasítja a gyanút, becsületszavára fogadja, hogy mi sem történt, de a következő órában súlyosan - levélben - megsérti a gentlemant, aki becsületét keresi. Mire verekednek e sértésért, ami nem súlyos, sem nem aggodalmas, ellenkezőleg lovagias és könnyű!

Elbámúltak e logikán, amelyben minden benne volt, ami nekik csak tetszett. A halálosan megsértett megsértése, a lényeg eltussolása, az úgynevezett „nagy férfias” vonás, megtiprása a gyengébbnek, egy - bár hazug - lovagiasság, és mindenekfölött: föl- és visszafelé fordítása, összekúszálása az egész esetnek.

Csakhogynem össze nem csókolták. A leginkább érdekelt gentleman hálás és bocsánatkérő tekintetet vetett reá. Elérzékenyült, kellemesen fölizgatott, csaknem boldog hangulatban távoztak, sorra rendre kezét csókolván a színésznőnek, aki alig várta már, hogy elmenjenek, oly éhes és álmos volt. Sietve, de jóízűen evett; sietve, egy-kettőre elaludt.

Dél elmúlt, amikor fölébredt. Amint kinyitotta szemeit, egy fiatal ember állott előtte. Beeresztették, mert ugyanaz volt a neve, mint annak, aki az inasokat és a kocsist fizette.

III.

Nem rémült meg, még csak meg sem lepődött. Az életnek egyetlen fordulata sem hozhatta zavarba; nagyjából valamennyit ismerte, ha nem a valóságban, a színpadról. Mindig, mindenre elkészült, asszony létére így került fölül mindig. Azonkívül biztosra várta ezt a fiatal férfit, rettegve, kíváncsian és egyszersmind boldogan. Sőt ama két év alatt, amíg jövetelét leste, pusztán a várható vizit gondolatára, akárhányszor kéjes borzongás áradt szét az idegein. De most, hogy meglátta, öröme még nagyobb volt, mint ahogy előre elképzelte. Elvörösödött, arcára húzta a takarót.

- Nem szabad? - kérde a katonatiszt, inkább szárazon, mint illedelmesen.

- Mindenkinek szabad, éppen csak magának nem! - csicssergett és csattogott a színésznő hangja a sárga selyempaplan alatt. A következő pillanatban azonban mindkét kezét kinyújtotta vendége felé:

- Különben, jöjjön ide, üljön le mellém, arra a székre! Előbb azonban, nézze, húzza le a rollót.

A katona engedelmeskedett, éppen csak a feléje nyújtott kezét nem fogadta el. Az asszony arca elkomorodott egy pillanatra, de a következő minutumban a boldog vidámságtól fölragyogott, szinte világított az arca:

- Nem kérde, hogy miért jött? Csakhogy végre itt van, csakhogy valahára idekaptam! Az apját kínoztam érte, mindig ígérte, hogy ideadja, de úgylátszik, nem bírt az ifiúrral. Vagy nem akart? Hogyan jutott be; ejnye de okosak azok a cselédek! Nem volna szíves csengetni, ott az a kis kigyófej, hogy senkit be ne eresszenek! De így meglepni az embert, amikor csúnya vagyok. Amikor a legszebb szeretnék lenni. Tudja, én akkor vagyok szép, ha akarok. De nem vagyok talán nagyon csúf?

- Nekem semmilyen, nekem nem asszony! - mondá a férfi elég rosszkedvűen.

- Nekem pedig nincs és nem volt soha más férfi, csak maga! - szólt az asszony, minden színészkedés nélkül, olyan egyszerűséggel és meleg érzéssel, amelyre még a legnagyobb művészek sem képesek színpadon kívül. A hangja éppen csak annyit reszketett, mint amennyit

a bensőség megkivánt, a beszéd tempója hajszára földte annak tartalmát. Az igazságnál magánál több volt a mondás, mintha nem az ajkán keresztül, de közvetlenül a szívéből áradna ki az érzés. Egy új hang, példátlan és páratlan.

A hadnagyocska vállat vont, aztán a sok cigarettázástól változó, jórészt rekedt hangon mondá:

- Ha maga azt hiszi, hogy én azért jöttem, hogy jól ismert módszerének a sujtje legyek -: akkor nagyon csalódik. Azzal jöttem, hogy még azt sem hiszem el magának, hogy él. És legyen elkészülve arra, hogy ha gazembernek nevez és kijelenti, hogy megmérgeztet -: csak egy pillanatig fogok arra gondolni, hogy nobilisnak tart és vágyik arra, hogy megöleljem. A következő percben már azt sem hiszem, hogy az ellenkezőjét kell hinnem annak, amit vall. Egyáltalán, mielőtt elmondanám önnek, amiért jöttem, kötelességemnek tartom bevallani, hogy soha nagyobb emberi undorral idegen kvártélyba be nem léptem, mint most az önébe!

- Miért jött hát? - tört ki egy gyenge hang, valamely sirástól elfojtott torokból. Mintha más asszony mondta volna, mint aki az ágyban feküdt:

- Azért jöttem, - mondá a férfi fölállva és félrefordulva - hogy visszavegyem magától az apámat. És lehet, hogy ezért közben meg kell lékelnem az ura ostoba fejét. Pedig szívéből vágyom arra, hogy az ő pártjára álljak, hogy fölbíztassam és elősegítsem, ha el akarja tapodni magát!

A színésznő fölült az ágyban. Egy halk, de fölöttébb boldog sikoly hangzott el ajkán. De nem amolyan közönséges sikoltás, hanem hasonlatos ahhoz - csak hogy százszorosán fölnagyítva - mint, amit aranyos gyíkok hallatnak, amikor a napsütéses kőfalon hirtelen egymással találkoznak. Az asszony igen kellemesen volt megijedve:

- Maga verekedni akar értem? Ne tagadja, maga engem szeret egy kevéssé!

A tiszt vállat vont:

- Hogyne, ebben a pillanatban nem sajnálnám megfojtani!

- Fojtson meg, fojtson meg!

A férfi megmarkolta az asszony fehér torkát. Csak úgy tréfából. De keze, amely ha pihent, puha bársonyos volt, mint egy tökéletes tétlenségben élő rossz leányé, mihelyest akciót vállalt, cselekedett, olyan lett, mint az acél. Az asszony fuldokolva sugta:

- Jaj de jó, jaj de jó, még, egészen!

Az esztét vesztette ettől az ismeretlen gyönyörűségtől. Bolondokat beszélt össze, letegezte a hadnagyot, akivel jókélvén először találkozott most:

- Verj meg, ha megvernél, még jobban szeretnék! Elárulok neked egy titkot: utálom a gyöngéd férfiakat! Cukrosvíz! Légy kegyetlen hozzám!

- Megkaphatja! - szólt a fiatal ember, engedve zordon posejából, valami keveset megpuhulva. De mintha megbánta volna, hogy belebocsátkozott egy nem hivatalos beszélgetésbe - hirtelen a tárgyra tért:

- Mit akar az apámtól? Mondja meg? Meg akarja-e ölni végképp, tönkre akarja-e tenni, mulatságból, szenvedélyből, pénzvágyból, ki vele, mondja meg? Kegyelem magától nem kell. Halljuk, ki vele, mibe kerül ez az ügy?

Piroska arca valóban halvány lett és szempillái között valóban egy-két könyet morzsolt szét, szép, szabályos, nagy könyeket, hasonlatosakat ama briliánsokhoz, amelyek a nizzai boulevardok kirakataiban szikráznak, csillognak - szinte szebbek, mint az igaziak. A sirásból való könyek szerepe azonban csak egy pillanatig tartott, a következőben már a kacagás lett úrrá:

- Hát maga is azt hiszi - maga is olyan számár, - hogy az öreg úr nekem... Sohse volt más mint tisztelőm! És ideadhatnák az egész Rááb vagyont, Istenmezejét, Budót, Telket, a mamájának a gyöngyeit, a comtessek smukjait, maga a majorátusát, a kardját, mindenét: - az öreg úré nem lennék soha. Megfordítva, uracskám. Én adok pénzt, hogy vigyék el a nyakamról, a kehes lovaival, a részeg kocsisával együtt...

A kacagást Piroska abban hagyta. Teli és komoly hangon vallomásba kezdett:

- Soha, még senkinek el nem mondtam, de most rám jött a gyónás vágya. És ami nekem jól esik, én azt megteszem. Elmondom magának sorra, rendre a szeretőimet, mind, aki csak volt...

Elég szép számmal voltak, pedig a primadonna elhallgatott egy párt. Nem a csunya, nem a méltatlan férfiakat, hanem úgy találomra. Ellenben bevett a glédába egy-két olyan gentlemant is, akit alig ismert. Nincs lélekbúvár, aki csak egy valamire való hypothezist is tudna felállítani arról, hogy a színésznő mért vallott e pontban hamisan, mért dicsekedett jogtalanul azzal, ami a rendes fölfogás szerint csak gyalázatát növelhette. Messalinának akart látszani? De azok az urak oly jelentéktelen emberek voltak. Tévedett, maga se tudta már biztosan, mint némely viveurök? Ah ezektől - a számot tekintve - mégis csak nagyon különbözött. Aztán hiába mimelte a szórakozottságot; tudott ő mindent, emlékezett mindenre, a legjelentékenyebb helyen elhelyezett csókjára is.

A hadnagy nem döbbsent meg ettől a vallomástól.

- Most már irtózhatik tőlem - szólt az asszony, - most már van joga!

- Nem lep meg, azonkívül nincs semmi közöm hozzá! - mondá a fiatal ember hidegen. Csakhogy ebben a hidegségben benne volt az a sértődöttség, amely az erősen - fiatal férfiakat elfogja, ha arról hallanak, hogy egy szép asszony rossz volt, de nem velük. Piroska megérezte ezt a sértődést és mohón belekapaszkodott:

- Nem bántam meg mindezeket. Nem sajnálom azokat sem, akik nemcsak szívüket, hanem a becsületüket is feláldozták értem. Nappal nem érek rá, keveset és álom nélkül alszom, nem juthatnak eszembe azok, akik életükkel fizettek meg, mert meg merték csókolni az ajkamat. Pedig nem vagyok rossz; sírok a sírókkal, szenvedek a szenvedőkkel. Amit keresek, annak fele a szegényeké; részint odaadom, részint ellopják. Úgy gondolom, hogy az áldozataim érezzék magukat megtisztelve... Vannak olyan Juanok, akik letiporják a szegény védtelen leányokat, azután szentimentáliskodnak. Én mosolyogva megyek - hasonló esetben - tovább. Az a különbség köztünk. Sőt néha érzem is, hogy ez hivatás...

- Hívatas, még az is?!

- Az hát! Volt egyszer egy kedvesem - nagy uzsorás, zsidó - nem a pénzeért szerettem, hanem, mert sok esze volt. No, nem is szerettem sokáig. Az beszélt nekem egyszer a hivatásáról és fölnyitotta a szememet. Azt mondta, hogy ő voltaképpen az ország és a nép érdekében cselekszik, amikor gyorsan és alaposan tönkreteszi azokat az urakat, akik hagyják magukat. Amikor elpusztítja a vacsoravesztő gentryt, amely mint kóros anyag csak árthat, ragályozhat, ha az életét húzza-vonja. Bukásának és pusztulásának példája pedig még hasznos is, mert elrettentő... Azok, akik én belém szeretnek, hazugok a szívükben; hazugság a szenvedélyük, az ízlésük. A nyilvánosságot keresik, a reklámot, a dicsőséget! Mért nem maradnak a felesé-

güknél, mért nem keresik fel az egyszerű becsületes, bájos leányokat? Annyi van. Én már azokat szeretem, akik engem nem szeretnek. Legjobban magát, mert olyan hideg kutya!

Az utolsó szavakat már ellágyúlva mondta, és még érzékenyebben folytatta:

- Mégis sajnálom, mit tettem. Egyért, magáért. Szeretném az emlékeimből kitörülni mind. Ártatlan, tiszta, romlatlan leány szeretnék lenni, hogy úgy adjam oda magamat, magának!

A férfi az asszony szemébe nézett. Az asszony visszanevetett. Ámde ez a kacagás már búsabb volt, mint a sírás. Úgy, hogy még a fiatal cinikusnak is megrebbe tőle a szemöldöke. Az a tragikus nevetés egy kissé megfogta; tartott attól, hogy programja ellenére valamiben engedékeny lesz. Gyorsan akart végezni. Többé nem engedte magát a tárgyatól eltéríteni.

- Öntől kell bocsánatot kérem. Jól van, elhiszem, hogy az apám nem volt... De ha a verekedés meg lesz, az apám karrierjének vége. Az anyámat is kellemetlenül érintené. A lányok számára sem volna reklám. Ha valahogy ki lehetne eszelni, hogy a világot félrevezessük és engemet gondoljanak a... Nekem szabad, nekem még dicsőség is. Az urát kellene valahogy meggyőzni, hogy neki is jobb, kedvezőbb. Nem lövök rá, nincs mitől tartania!

A feleség lépett hirtelen előtérbe, méltatlankodott:

- Kikérem magamnak. Az helyt áll, az nem gyáva! Különben - folytatta változott hangon - idehivatom, vagy utána megyek, lebeszélem az egész bolondságról. Ő is mindjárt felhúzta az orrát, furcsa!

Mérgeskedett, hazudozott, fölizgatta magát. De hirtelen elvágta minden érdeklődését, megszűnt számára az ügy, sőt mintha szinpadí süllyesztő nyelte volna el, a fiatal embert sem látta többet.

Az esti premier új ruháit hozták haza. A kis leánya tört be, hogy jelentse.

- A ruhák... az új ruhák... próbáljunk!

A kicsiny a vendéggel mit sem törődött és amikor az meg akarta fogni a kezét, elfutott és az ajtóban grimaszt csinált reá.

- Ez a szép leány! Ez szebb lesz, mint maga! - szólt a tiszt.

IV.

Hozták a ruhát. Helyesebben: jött a Ruha. Lebegett méltóságteljesen, közeledett komolyan; a sok nép között, mely körülfogta, nem lehetett látni a kezeket és hogy kik hozzák. A lánygyerek körüláncolta, sikított és kacagott neki, a parasztszakácsné kormányozta a menetet, jóféle „fené”-kkel és mennél sötétebb poklokkal kínálta azokat, akik netalántán összegyűrik. A szobaleány még sem állhatta meg, hogy meg ne tapogassa a kávésabroszt, amelyben e pillanatban még titokzatosan aludt a Ruha, idomaiból, színéből, anyagából el nem árulva semmit.

Az öreg úr kötelességének tartotta, hogy az új szentség bevitelénél és fölavatásánál jelen legyen és dacára férfi voltának, a nők hangulata elárasztotta őt is, kedélye fölmelegedett, fűtült - ah oly hosszú idő után először - sőt sóhajtott is:

- Csak legalább jó lenne!

A szabóné maga, az úgynevezett próbakisasszonnyal és két zöldképű, sovány kifutó leánnyal - fél kifli nézett ki a zsebükből - hozta és prezentálta a ruhákat, amelyek alig hogy megjelentek, elnyomtak, megsemmisítettek, beszüntettek mindent, ami rajtuk kívül még a világon existált. Senki se vett tudomást többé a gavallérról, aki izgett, mozgott, készülődött, de nem ment el, egyrészt, mert ez az új kultusz érdekelte, másrészt, mert olyan természet volt, hogy nehezen tudott akárhonnán is elmenni. Neki mindig ki kellett várnia valami eredményt, történetet, vagy legalább egy poentet. Most bőven volt módja mindezekben, sőt egy teljes képet kapott a primadonnaságról, erről a jelentékeny és különös újkori intézményről, melyről mindenki beszél, bárha a lényegébe belelátni alig van módja másnak, mint egy-két írónak, aki egy-szersmind detektív-genie. Mert a geniének, az örületes ügyességnek kétszeres Wertheim-lakatja alá zárkózik el a primadonnaság még abban a pillanatban is, amikor csaknem meztelen mutatkozik a nagy közönség előtt. A tiszt, magára hagyatva, elmélyedt és emlékezett arra, amit valami tönkrement gavallér mondott neki egy híres német primadonnáról:

„Amikor ártatlan mosolya könyvet gyűjt a szemedbe, amikor ő is könnyezik, a szívében - rendezi a Tricoche és Cacolet bonyolult ügyiratait, szortirozza a kalandos és vakmerő üzlet érdekfeszítő levéltárát.”

- Ahá, ez is olyan!

Igy gondolkozott a fiatal mágnás, aki a kaszinóból, öreg oligarchák és megkopasztott nábobcskák előadása révén ismerte csak a primadonnaságot és erőszakos, hatalmaskodó természete föllázadt az ellen, hogy egy asszony hatalmat gyakorolhasson és erőt vehessen a férfiak tömege fölött. Mégis mulatott, mert látta, mint bontakozik ki előtte a mesterség összes titkaival.

Amíg a ruhákat hozták és elhelyezték a diványokon, a földön, az előszoba ajtaján minduntalan csengettek. Jöttek az esti szakmányos tapsolók, akiket a kóristából lett inas fogadott és elég hangosan látott el utasításokkal. Volt, akit igen megrótt, mert a legutolsó alkalommal hűtlenségen kapott: másnak tapsolt. Egy fiatal gentlemannak pofon ígértetett arra az esetre, ha mint multkor, az ingyenyjegyet eladja, kint cigarettázik a színház előtt és csak felvonásközben jelentkezik. Néhány pillanatra a parasztszakácsné is kiment a művészetkedvelő fiatalemberek közé, akik között volt egy önzetlen kereskedősegéd, egy rossz elméjű szobrász, sőt két kezdő író is. Némelyikkel a primadonna maga is beszélt egyszer-másszor, sőt mosolygott is rájuk, mint ahogy kinőtt és kész férfiakra szokott. Mert Tóth Piroskának már az volt a természete, hogy mindenkit és akárhol úgy üdvözölt a tekintetével, mint ahogy a jó barátot szokás. Ezekhez sem volt ő soha szigorú; inkább a szakácsné gorombáskodott velük, nevüket a csirkével hozván összefüggésbe, de gyakorta vallásukra és fajukra is utalt. És nem volt ok nélkül, mert a dicsőség munkásai csaknem kivétel nélkül a keleti eredetű racehoz tartoztak, ahhoz, amely szívesen csinál másnak gusztust, amíg maga - marad a rajongásnál.

A mesterség hullámai összecsaptak a lakás fölött, mintha iszapos víz borítaná el a külön-különféle stilusu selyembutorokat. A finom - és bizony erős - orrú fiatalember érezte ezt és az ordináriságnak, a földi bűznek ama kifejezett hangulatát, amelyet csak halpiacokon tapasztalt eddig. A hölgyek, megfélekezve arról, hogy a másik szobában egy férfi várakozik és mindent hall, amit beszélnek, ugyancsak szabadon beszéltek. Soha férfiak oly kegyetlen egyszerűséggel nem szóltak még, mint bent a munkapróbálók és az aranyos csíz is ugyancsak nevén nevezte meg a dolgokat és míg egy hindu szűz leány hónál fehérebb kosztümjét próbálgatta, úgy kommandirozott, mint egy bakakáplár. Az aranyos illúziók és a vibráló vidámságok, ime amíg készülődtek, durván és közönségesen jelentkeztek. És mégis, e sárból lesz holnap a legcsillogóbb harmat.

Közben - káromkodás, elkomolyodás és nevetés közben - fölhallatszott a kis lány sírása. Fölvette az új, körteszabású queue de Parist és rugalmassági próbákat végzett vele. Az anyja megverte és kidobta, az ajtót bezáratta. Mire a tiszt mégis csak felszedelődzött, szó nélkül elment, de fölöttébb vegyes érzelmek közepette. Undorodott a levegőtől, amelyet beszített, de egyszersmind érezte, hogy vágyakozni fog utána és az asszony iránt való megvetésébe belevegyült az érdeklődés. Biztatta is magát: ezen a dácán ki kell fogni, le kell kötni, hogy meg se mozdulhasson, éppen azért, mert ő fog ki mindenkin, ő köt le mindenkit. Lenyögözni, felmelegíteni, aztán...

Amíg a lépcsőn lefelé ment, lakcsizmája hegyes orrával egy szabad, de nem épp illedelmes mozdulatot tett a katonatiszt, akit az utcán, egy fiakkerban a barátnéja várt, egy szép és szelíd, kisírt szemű asszony.

- No, mit látott, érdekes volt? - kérde az asszony lehangoltan és elkedvetlenedve.

- Semmit... Az aequitáció után néha cirkuszosok járnak, nagy fakocsiban laknak ezek a kóbor komédiások. Ott hálnak, esznek, főznek. A kályha füstöl, a hagyma megég a zsiron, a párnák pelyhe száll. Ablakot nem mernek nyitni. Ugyanilyen világ van a színésznő lakásában.

- És ő milyen otthon?

- Egy macska, aki beszélni tud és piros szoknyát visel. Fényes, selymes, villamos a szőre, de annyira unartig, hogy... mint a macska...

Az asszony arca valami keveset földerült:

- No, no, magát is elcsábítja, ha akarja...

- Bajos! Fekete haja van!

A tiszt arcán elbizakodott mosoly jelent meg.

- Ő nem, hanem a leánya, ha nagyobb volna. Maga a kedvesség, a jóság és szépség; olyan hangja van, mint az angyaloknak lehet, nem is jár a földön, hanem lebeg. Ezt a gyereket meg tudnám várni, ezért a gyerekért fogok járni ebbe a barlangba. Meg kell menteni, föl kell szabadítani, el kell -

- Rontani! - vágott közbe az asszony, de gyenge hangját a kocs robogásának a hangja eltiporta.

A szíve.

I.

Azon a napon, amikor a színésznő leánya betöltötte tizenötödik évét: újra visszaköltözködött Tóth úr, a főúrral való gyenge kis párbajozása után csak másodszor, de most már az állandóság némi reményével.

- Tudom, hogy az idő múlik, én nem vagyok olyan, mint más színésznők... Tíz év múlva vén asszony leszek. De sokkal előbb nem fog látni a világ. Megveszek egy régi erdélyi kastélyt és abba bezárkózom. Négy öreg kóristánét elviszek magammal udvarhölgynek és frajnak! - mondá Tóth Piroska elégikus hangon. De igen élénken hozzátette:

- Vagy férjhezmegyek. Barátom, nekem férjhez kell mennem magához. Időm sincs többé valami sok, egy hónap alatt meg kell történni...

Az oligarcha, akiből még mindig nem lett miniszter, holott elveivel az idők minden szakához szépen hozzásimult, a komolyságában egy kissé megingott komoly férfiú elmosolyodott:

- Nagyszerű maga. Férje van, nekem pedig tudja, hogy van feleségem és máról holnapra ezeket a tényleges állapotokat gyökeresen meg akarja változtatni!

- Nekem nem imponál a maguk számár berendezkedése. Tudom, mire használják a törvényt. Nem tűröm többé ezt az állapotot, a leányomért nem tűröm. Holnapig határozott választ akarok!

A gróf másnap nem ment föl, amikor harmadnap megtörve jelentkezett, a saját inasa - az, akit a színésznőnek ő fogadott és fizetett, - tette ki a szűrét:

- Itthon van - szólt az inas szárazon - de nem lehet bemenni hozzá. A nagyságos úr van nála.

- Melyik?

- Az ura.

- Visszaköltözködött?

- Vissza. Itt új rend van, egy özvegy bárónét is kapunk!

- Mely célból?

- A kisasszony mellé és házvezetőnének!

- Ismét erkölcsi életet akar élni - mondá az erkölcsös úr és kétségbeesve kullogott le a lépcsőn. Az utcán elfutotta a düh, hogy ilyen igazságtalanságot tettek vele, kidobták a férj miatt. Úgy érezte, hogy ez immorális és neki joga volna lármát csapni, betörni a családi szentélybe és prédikációt tartani az elvetemedett nőnek. De türtőztette és vigasztalta magát azzal, hogy már többször volt ez így, de mindig, minden jóra fordult, legfőlebb egy hét alatt.

Most azonban elmúlt egy hónap is és a koros szerelmes nem férhetett hozzá az asszonyhoz, aki nemcsak szenvedélye, hanem összes szokásainak letéteményese is. Enni sem tudott már máshol, csak nála; a szivar nem ízlett neki, ha a végét nem a barátnéja harapta le; politikai küzdelmeinek nem volt értéke, ha hiányzott a bér, az ő dicsérete, hízelgése vagy kifogásai. Az igen jómódú úr éhezett, szomjazott s szíve megfagyott - a hazát sem szeretete már. Annyira elhagyta magát, annyira nem tett semmit, hogy igen ügyesnek és tevékenynek látszott és egy

paraszthajszál hián csaknem bekerült abba a pozícióba, amelyre gimnazista kora óta kiszemelték. Az utolsó pillanatban mégis megmozdult, cselekedni próbált és mindent elrontott. És azután végképp erőt vett rajta a melancholia, és miután a primadonna kérő és könyörgő, fenyegetődző és ijesztgető leveleit - fölbontva - visszaküldte, sürgönyözött a fiának, hogy jöjjön.

A tiszt öt év óta nem volt Budapesten. Londonban szolgált a követségnél és addig ott is akart maradni, amíg az apja él és kezeli a majorátust. Rosszkedvűen jött haza; elszokott az itteni viszonyoktól, különösen a maga társaságának életétől, mely nem volt egyéb, mint az angol életnek kicsinyes és dilettáns másolata. De mégis hízelgett neki, hogy rendcsinálásra hívják és hogy apja fölött gyámkodhatnak. Aztán láthatja a nőtestvéreit is és ehetik egy kis paprikás húst. A gyomra, az még emlékezett, erősen és szívesen...

Leszállt egy hotelben, evett és csak azután állott apja rendelkezésére, aki kicsinyes ravaszkodásokkal, de annál szélesebb és hosszabb körmondatokkal adta tudtára, hogy miről van szó. A szeretőjével való viszonyát akarta rendeztetni a fiával. Az ügy erkölcsi része egyikben sem keltett aggodalmat, az anyagi oldalát azonban annál jobban megvitatták.

- Kárpótolni kell, adni vagy venni neki valami kis birtokot. Meddig voltatok együtt? Hat, hét év? No, nagyobbacska is lehet. Ha az én aláírással esetleg parancsolsz...

A fiatalabb gentleman fölöttébb lojális volt, az öregebb hálásan szorongatta a kezét:

- Eh, annak nem kell érték, hanem valami más, magam sem tudom mi? Úgy látszik, a leányát akarja rehabilitálni.

- Tehát férjhez akar hozzád menni?

- Valami ilyenféle.

- Anyai szíve fölébredt?

- Azt mondja.

- Meg fogjuk nézni e szívet. És a lányt is? Milyen lett?

II.

A diplomata a fiatal lánnyal állott szemben és zavarba jött:

- A mama, hol a mama? Őt keresem!

- Játsszik. Olyan darabot, amelyet nem szabad látnom.

- Pedig egy okos leánynak mindent szabad látnia.

- Én is azt hiszem.

Állva beszélgettek. A férfi, amint üdvözölte a leányt, kezét a kezébe felejtette. Melitta kivonta, tüntetés nélkül, de jelezve, hogy ez neki, bár nem kellemetlen, de tiltva van. A fiatal ember nem nyugodott bele:

- Milyen kis lány, maga nagy lány. Csakhogy akinek ilyen kurta a ruhája...

- A mama nevetségessé tesz. Tudom, nem bánom.

Csakugyan, egy kissé grotesque jelenség volt ez a hatalmasan kifejlődött magas termetű leány kislányos szoknyájában, amely alig fődte el térdét. A férfi nem tudott ellentállni a mosolygásnak:

- Hiszen maga asszonyabb asszony, mint az édes anyja. Egy királynő sleppje sem volna magának elég hosszú!

- Ne tessék bókolni, mert kikapok.

- Mért?

- Mert megnöttem. Nekem kicsinek kellett volna maradnom, mint azoknak a kis kutyáknak, akiket szitába tesznek, hogy sohse nőjjenek nagyra. Különben engem is szítálnak.

- Hogyan?

- Így.

Melitta megmutatta a fülét: még mindig gyermekfülbevaló volt benne. Megmutatta a haját, körfésű volt benne. De a haj maga ezzel a kicsinyes elbánással nem törődve, hosszúra nőtt és oly tömött, mint egy délszaki macskafaj prémje. Fekete volt, de olyan fekete, mint a csillagtalan nyári éjszaka, amelybe rőt színt kever az elmúlt napnak a földben, a levegőben, lappangva élő, izzó fénye.

- Hogy megváltozott a színe! - szólt a férfi és a leány hajához nyúlt, hogy megsimogassa. Melitta a kezére ütött:

- Nem szabad! Még csak az kellene, hogy ezt lássa meg az anyám. Különben már maga az is tilos, hogy én férfival beszéljek. Remélem csakugyan az is és nem mondja meg, hogy fogadtam, beszélt velem.

- De a cselédek...

- Az én pártomon vannak. Egyrészt sajnálnak, másrészt meg rám vannak szorulva. Én írom nekik a szerelmes leveleket. Nálunk mindennap legalább tíz szerelmes levél megy ki a házból. Amíg az öcsémet, Nonot nem vitték kadétnak, legalább a férfiakét - szakácsunk is van - ő írta. Most én gyártom mind. Emlékszik az élemedett parasztszakácsnénkra? Most kulcsárnő és egy özvegy házmesterrel jár jegyben. Az anyám nehéz leveleit is én írom. Az írásunk egyforma, és én - ő így hiszi - ravaszabban tudom magam kifejezni. Néha egy ilyen levél nagyon is sikerül és ilyenkor a mama ellágyul, velem vacsorázik, pezsgőt iszunk és azt mondja: kis anyám, te vagy az én anyám!

- Aztán miféle okmányok ezek?

- Nagyonbrészt a mama régi udvarlói, akik vissza szeretnének jönni. Nem szabad őket visszaengedni és nem lehet egyiket sem végképp elbocsátani.

- Függniök kell a levegőben, mint a próféta koporsójának.

- Úgy, úgy! - A leány nevetett. Láthatóvá lőn egész fogsora: csupa épség és csupa egyéniség. Minden fognak megvolt a maga külön egyénisége, még elöl a metszők sem egyformák. Mégis oly izgató és bájos harmónia volt bennük, hogy a férfi szeme káprázott. Nyugtalan lett és kínálás nélkül leült.

- Menjen, menjen! - mondá a lány komolyan.

- Eh, perfidkedjünk még egy kissé. Olyan jól áll magának, ha megszólja a mamát.

- Én a mamámat, soha! - szólt a leány méltatlankodva. És amíg fehér és rózsás torkocskáját az elnyomott sírás meg-megreszketteté, haragosan szólott: - Az én édes anyám egy szent, egy angyal, a legszebb, a legjobb a világon és én nem vagyok méltó arra, hogy a lábát megcsókolhassam.

A tapasztalt fiatal ember csodálkozva tekintett a primadonna leányára. Hogy jól megnézte, megállapította magában:

Ez az anyja - ugyanaz a test, csak fejlődöttebb és mégis finomabb. A szemei világosabbak - más lélek van benne. Soha ilyen fantasztikus teremtetést! A romlott anyjának arcán, de egész alakján egy elpusztíthatatlan ártatlanság kifejezése ömlött el, ennek a szűznek az ajkai pedig duzzadtak az érzékiségtől, tiszta szemeiben pedig a Walpurgis éjjel tüze játszik!

- A mamát imádja, az jó, természetes és helyes, de szeret-e egy kissé engem?

- Mért szeretném? - mondá a kis leány öregesen kiábrándult hangon.

- Azért, mert én magát kedvelem. A pesti ismerőseim közül, amíg távol voltam, nem gondoltam, csak magára, pedig egészen kis lány volt, amikor elmentem. Hoztam is magának Londonból szép ajándékot.

- A férfiak egyebet sem tudnak.

- Nem szereti az ajándékot?

- Amíg nem látom!

Ez egy kissé közönséges volt, de a férfira nem hatott kiábrándítóan. Sőt ellenkezőleg, ingerelte. Igyekezett ez üzleties, de őszinte felfogást fölbujtogatni.

- Szereti maga a pénzt?

- A sok pénzt igen. Szeretném, ha tíz vagy húsz millió forintom volna.

- Mit csinálna vele?

- Legelőször is vennék az anyámnak egy egész - közönséget. De ezeknek úgy kellene viselkedniök, ahogy én akarom. Az uraknak, különösen az első sorokban, össze kellene dörzsölniök az orraikat, valahányszor a mamám bejön a színházba. Más bolondot is kellene csinálniök; majd én megtanítanám őket!

- Miért?

- Mert utálatosak, mert az anyám kénytelen a kedvükben járni, a rabjuknak lenni, virágot, sőt csókot is adni nekik, hogy elmenjenek a színházba és tapsoljanak.

- Bizony a szegény mama kénytelen! Erősítgette a fiatal ember lojális komolysággal. A lány mégis gyanakodva nézett reá. És újra a férfin volt a csodálkozás sora, mert látta, hogy a Melitta lelkében csak egy alaktalan gyanú élt anyjának erkölcsi életét illetőleg. És hiába oly okos, hiába olyan szemes és a színésznő mindhiába vigyázatlan: a leány azt hiszi az anyjáról, hogy bolondítja a férfiakat. Meddig megy el ebben a bolondításban? Itten voltak a kis lánynak gyanúi, félelmei és képzelődései, de a misztikus nagy tény előtt még jóval innen megállott.

- Maga a legkedvesebb baba a világon! - mondá a férfi és erőszakosan megszorította a leány kezét. Az meg hirtelen a szemének szegezte a körmeit:

- Maga valami rosszat gondol az anyámról! Mondja meg, mondja meg mit?!

- Én, semmit!

- De igen, a maga apja ostoba pletykákat csinál. Tudja mit? Én megvetem magukat.

- Engem is?

- Magát? Nem egészen. Közömbös nekem.

Ezzel a leánnyal nem lehetett bírni. Valami hihetetlen, megmásíthatatlan és meg nem ingatható objektivitás volt a hangjában, amely szűzies volt és egyszersmind kiábrándult. Mintha azon a módon átörökölte volna anyja tapasztalatait anélkül, hogy tudott volna róluk.

A férfi engedelmet kért, hogy levethesse kabátját.

- Már most mindegy. A mama azonnal itthon lesz. Megvéd-e?

A nagy leány elhalványodott és belekapaszkodott a férfi karjába.

- Hogy megvédem-e? - szólt az úr kipirulva - hogy én védem-e? Embert ölök a maga sörényének egyetlen száláért.

Melitta fölbiggyesztette az ajakát:

- Ezt mindig mondják és írják az anyámnak. Egyik sem teszi meg. Aztán a mamám azt teheti velem, amit akar. De azért el ne mondja, hogy róla beszéltünk. Itt jön. Négyezer cseppet. Ő az.

Melitta reszketve várta, amíg anyja belép.

III.

A primadonna nem csinált nagy jelenetet, leült a leánya mellé és annak vállára hajtotta a fejét:

- Nagy lett ez a lány, mi? Ugy-e, én nem voltam ilyen szép soha? - kérde a férfi felé fordulva, vidáman, de szempillái alatt nagy könnycseppeket morzsolt széjjel.

- Aki látja, mindenki azt mondja, ne eresszem ki a levegőre, mert megvénít, lejárát és hogy ő az én legnagyobb ellenségem!

A lány szemében ugyanolyan alakú könnycseppek jelentek meg, mint az anyjáé, csak hogy ő még nem értett ahhoz a mesterséghez, amellyel még a könnyeket is lehet kormányozni. A primadonna azonban ura volt minden hajszálának, minden porcikájának, még a szeméből kihulló vízcseppeknek is. Háttal ült az ablaknak, amely különben is le volt függönyözve.

Az utolsó négy évben már nem fogadott valamirevaló embert, csak félhomályban. A bőrén, szeme és szája körül rendkívül finomságú ráncok képződtek és esztétikai érzéke nem tűrte, hogy ezt ház-népén és igen alantas embereken kívül más is lássa. De beszélni, most is beszélt néha:

- Lásza, milyen a bőröm a Melitta teintje mellett. Fajok a képecskémre!

Erősebben, de nevetve mondta. A lány sírva védte:

- Már megint kezdted? Le fogom önteni a képemet vitriollal! Szeretném, ha olyan jó színem lenne, mint neked!

- Ez a kis lány egészben véve csunya! - mondá a férfi tréfásan.

- Igazán, úgy találja? - mondá Tóth Piroska mohón. De nem ugratta maga-magát. Visszatért fanyaran légikus hangjához:

- Az az asszony, akinek ilyen nagy és szép lánya van, legokosabb, ha zárdába vonul. Vagy a lányát küldi zárdába.

- Azt, azt! - szólt zokogva Melitta és anyja ölébe rejté fejét. Az anyja megsimogatta, majd meghuzogatta a leánya haját:

- Ravasz vagy, félre akarsz vezetni. Mind megcsaltok, a hátam mögött kicsúfoltok, elbolondítod az udvarlóimat! Mit fogadsz be férfiakat, te kis görcs, már megint sleppes ruha van rajtad! Én egész életemben becsületesen éltem és nem fogom engedni...

Szeszélye, haragja, betegsége, vagy szívének legbensőbb őszintesége tört ki hirtelen? Könnyei kiszáradtak, elvörösödött, lánya fejét durván ellökte öléből, fölállott és az előre jelzett jelenetet megcsinálta.

Föl és alá járva a szobában, szidta a lányát, hogy nem is az ő lánya, csak úgy fogadta örökbe, házmester lány, meg is látszik a viseletén, ha az övé volna, lennének művészi hajlamai. Nevetséges alak, bábú, kimaskarázza, kitömi és nagy lánynak festi magát. Ráncot rajzol a szeme alá, hogy őt vénítse. Különben segíteni fog a bajon, férjhez adja egy mesterlegényhez!

A lány el akart menekülni, a férfi ajánlotta magát, útjokat állotta, megfogta a kezüket, újra sírásba tört ki, meglágyult, főként abból a célból, hogy kitudja a titkukat:

- Mondjátok meg, ha szeretitek egymást? A hátam mögött leveleztetek, ugy-e? Megcsókolt, látom, a szemedet csókolta meg, az egyiket, vörös. A bajusza megszúrta!

Sírva nevetett és nem engedte szóhoz jutni egyiket sem:

- Nincs abban semmi! Az ember, amíg fiatal, szereti egymást. Ha megvénül, nem szeretik többé. Annál nagyobb baj, az én bajom, ha azért szeretem. És ha éppen azt szeretem, aki rám sem néz? Hogy nekem ezt meg kellett élnem!

Belső logika volt a beszédjében, de a teljes értelem hiányzott. A katonatiszt - mert a férfi az maradt civilben is - megpróbálta helyreállítani.

- Nagyságos asszony túloz. A kis kisasszonnyal mi ketten gyűlöljük egymást és mind a ketten csak magát szeretjük.

- Persze, mint az anyjukat!

Újra elvörösödött a haragtól. És ilyenkor úgy egyszerűsítette az illedelmi erkölcsi dolgokat, ahogy azt a nép megbántott némberei szokták cselekedni. Keresetlen és kíméletlen lett, amilyen csak egy színésznő lehet, akinek nőiességét lassan-lassanként elnyomja a benne kifejlődő harcos-katona és számmal dolgozó üzletember.

Mint egy vitatkozó gyümölcsárús asszony a derekára nyugtatta kezeit - amelyek tényleg először öregedtek - és a legszabálytalanabb lélekzetvétellel szólott:

- Na né, a kis kedves. Azt akarja, hogy én legyenek a mama, mért nem mindjárt a komikáné? Én gardirozzam, én nézzem, amíg táncol, tartsam a legyezőjét. Persze, azt szeretné a kisasszony, ha elhíznám; gyúrott tésztával etetne. Nem fogom megtenni a kedvéért, kedvesem. Háromszor veszek illatos meleg fürdőt naponta és az egész ház glédában fog állani azalatt. Te is, édes. Én hagyjam magam? A térdem kalácsa is többet ér még, mint az egész nemzetségtek!

A térdére ütött. Sőt talán máshová is. Egészen elmerült a közönségességbe, úgy hogy leánya nem tudott egyebet cselekedni, minthogy a szekrény mellé bújt és arcát a falhoz szorította, füleit befogta. De intimidálta magát, a mindenre kész, mindent megértő férfit is. A kalapját kezében tartva, menni készülve: maradt és hallgatott.

Az ordináriság úgyszólván elárasztotta a keresetten gyengéd és rózsaszínű, émelygős stílusban - ajándékokból - összeállított szobát. Ha a közönség látta volna e jelenetet, egyszerre nagy rés ütődik vala a primadonnaság búvkörén. Ha látja a nőt, a cukorból élő és cukortermelőt, amint féltékenységeinek örületét kiviszi a piacra, be a házába, rázúdúl vele az egész világra és a saját leányára. És mégis: a vad, megcsúnyult, alpári némbér érdekesebb, mélyebb, igazabb, sőt szebb és poétikusabb volt ebben a pillanatban, mint amikor a lepkékkel csókolódzott, a virágokkal üzekedett a színpadon, egy sanszonban, vagy odahaza, kisebb publikum előtt játszva, mindenféle gyöngéd, pazar, buja és fantasztikus színeket. Kofálgatása és gyűlölködése, embertelensége és anyátlansága alatt elmúló ifjúságaért és múlandó szépségeért nyögött, vonaglott, bánkódott. Talán nem is gondolt sikereinek, hatalmának, uralkodásának elmúlására, hanem az lázította föl, hogy ami benne és rajta esztétikai szép, az összehervad, lehull, elmúl és átplántálódik egy másik asszonyszemélyre, aki véletlenül éppen a lánya! A vére, akit igazában, ösztönből szeretett. És éppen az követi el ellene az árulást!

A primadonna elméjének azért nem volt semmi baja. Egy egészséges zavar, a distingválásra való képtelenség szállta meg csupán. Pihenőt tartott vádbeszédében, szétnézett a szobában, hol a cognac? Megivott két pohárkával, föl és alá járt a szobában, aztán odament a leányához, megölelte, megcsókolta, bocsánatot kért tőle és kiküldte.

Amikor egyedül maradt a férfival, már egész nyugodt hangon, szinte üzletszerűen így szólt:

- El fogom magamat vétetni a maga apjával. Én nem vagyok a kaméliás hölgy; engem nem hat meg az, hogy a grófkisasszonykák akkor rosszabb parthiet csinálnak. Elválasztom a grófnétől, elköltöm a hitbizományt.

- Jó! - mondá a férfi csúfolódó hangon és megfogta az asszony mindkét kezét. Mélyen a szemébe nézett. - Hát aztán?

- Aztán, - szólt a primadonna suttogva - aztán mind ebből nem cselekszem semmit, ha maga rám parancsol, hogy ne tegyem. Ha nem tud szeretni, tettesse, hogy szeret. Néha el is árulhatja, hogy ún. Meg is verhet, mint a kocsis a szolgáló-szeretőjét. Maradjon mellettem, lássam minden nap. Csak törődjön velem. Ne hagyjon el!

A férfi megsimogatta az asszony forró képét:

- Jó! - mondá. Vállait felhúzta -: Én nem bánom. De minek magának ez a komédia, nem únt még bele? Mit jelent ez, mit akar?

- Egy zsidófiú nekem megmondta, hogy eljön az idő, amikor rátalálok a szívemre és azt fogom szeretni, aki engem nem szeret. Az idő itt van!

A primadonna keresztet vetett magára.

IV.

Életének igazán nevezetes fordulópontjához jutott most Tóth Piroska. Fekete haját, amely eddig még éppen nem őszült: befestette vörösre.

- Új életet fogok kezdeni! - mondá, talán nem először, de talán soha még ily meggyőződéssel. És tényleg oroszul kezdett tanulni, sőt - életében először - belekezdett egy tudományos zeneelméleti munka és egy népszerű zenetörténet olvasásába. Minthogy azonban a nyelvtanulásra és az olvasás megértéséhez is egy-egy emberre volt szüksége: kinézte magának a legkülönb mestert és a legelősmertebb tudóst. Egyszerűen megmutattatta magának ez urakat, aztán a

tekintetével kifejezte, hogy érdeklődik irántuk. Azok jöttek, szálltak, jelentkeztek, mert a színésznő ösztönének, ítéletének és taktikájának van igaza: tudós és tudatlan, okos és okatlan férfi - en masse - ellent nem tud állani a kacérságnak, az ígéretnek, és még ha százszor felsül is, meggyérte, utána.

Mint ahogy jó gazdasszonynak házi kertjéből minden kitelik: a színésznő házi kertjéből, az úgynevezett szerelemből, kitellett neki is minden házi és személyi szüksége. Szerelmessé tette magába az orvosát, hogy őt és népét jobban gyógyítsa, mint másokat, a nagy fűszeres a legfinomabb angol szószokat beszerzési áron küldte neki, mert csaknem szerelmes volt bele. Civil életének, minden szükségletének volt valamely szerelmi nexusa, persze csak könnyebb fajta, nehogy baj és szövődés támadjon. És a legtöbb ilyen összefüggést meg is tudta tartani és ha egy-kettő néha el is esett, nem esett kétségbe, mindjárt mások jelentkeztek a sorban.

A primadonna hajának nevezetes megfestése ideje előtt közvetlenül, valamelyest meglazultak ezek a viszonyok. Az emberek öregedtek, a hívek okosodtak, kifáradtak, beleláttak a technikájába. Némelyek meggyűlöltek, mert előbb nagyon szerették. Sokan kiábrándultak belőle, mert az emberi természet egyik legkomolyabb tulajdonsága a kiábrándulás. A befestett haj azonban mintha visszaszerzett volna a veszendő javakból. És ő is, hogy hajaszíne változott, valahogyan megújhdott.

- Olyan vagyok, amilyen nekem tetszik. Ha akarom fiatal, ha akarom vörös vagy szőke. Reggel, hálóköntösben nem vagyok szép, de ahhoz csak a komornámnak van köze!

Még férfi ismerőseinek is ilyeneket mondott a művésznő, aki mesterségének gyakorlása közben végképp leszokott arról, hogy alakjának természetadta határait és színeit tisztelje. Alakítani való matériának nézte csak magát és úgy is bánt magával. Volt is egy skót mintájú selyemruhája, amelyhez arcát úgy tudta festeni, hogy nem volt nála szebb és fiatalabb a leánya sem. És ebben a ruhában fogadta a diplomatát, aki az egyezséghez híven - és apjának védelmére, de talán más okból is felment hozzája minden délután. Egy kissé udvarolt neki, ilyenformán:

- Tudja-e, hogy maga nagyon szép és nagyon kíváncsú és én mégsem tudom szeretni. Nem hiszek a szépségében, nem hiszek a kíváncsú voltában. Amit látok magán, azt sem hiszem. Ha elpirul és lehűnyott pillái alatt könnyezik, arra gondolok, hogy maga mégis nagy dáma, mindent meg tud csinálni. Ha szívét melléből kivenné és azon forrón és véresen a kezembe tenné, a papírmaché hideg enyvét érezném rajta. Tudom, hogy egy gondolata sohasem egy; minden szavának színe és visszája van. Abban sem hiszek, aki arra érdemes; hát még magában! És hit nélkül - nekem kételkedőnek - nem mozdul meg egy vércseppem sem.

Az asszony megfeszített figyelemmel hallgatta a férfit, homlokát is összeráncolta, de csak némely részében értette meg az önalázást.

- Nem tudom, mit mond, azt hiszem, gorombaságot! - szólt elhalványodva. - Csak azt tudom, hogy én meg éppen azért csimpajkodom magába, mert érzem, hogy nem lehet megfogni, csak egy pillanatra se. Csak akkor lennék nyugodt, ha magával feküdnék - egy sírban. És ez izgat, ez a pokoli féltékenység. Éjjelente sírok haragomban, hogy maga nekem nincs és nem is lesz meg sohasem. Tudom azt is, hogy mért áll velem szóba. Nem az apjáért, hanem Littára leskelődik.

V.

A primadonna és ellenfele között a barátkozás alig fejlődött. Az asszony ostromolt, a férfi - keresztbe fonván karjait - nézte. Ámde ez ostrom nem volt ízléstelen, nem hasonlított a Lucas Kranach ama ijesztően mulatságos képeihez, amelyen öreg nők fiatal férfiak állát simogatják. A férfi szívéért folyt itt a küzdelem, amelyben az asszony harcba vitte minden arra való tulajdonságát, sőt a másokét is kölcsönkérte. Az elkeseredett - de tüneményes - háboruságnak nagy momentumai voltak. Ezek egyike volt az, amikor Tóth Piroska a rideg udvarló előtt a leánya alakjában jelent meg.

Valóságos lélek- és testcsere volt ez, magát a férfit is megdöbbenettette. Régi cselédek azon a napon összetévesztették az anyát és leányát. Hogy csinálta, még azok a nagy színésznők sem tudnák megmondani, akik a maguk valóját úgy gyúrnák, mint a viaszt. Bizonyos, hogy sokat tett a frizura teljes azonossága, a magasan gombolódó ternó-ruha, szabásban, színben ugyanolyan, mint amilyenben Melitta járt otthon. Érthetetlen és csodás volt hangjuk hasonlósága, amely eddig nem tűnt fel senkinek.

A férfi valamelyest fölmelegedett ezen a napon. Az asszony pedig egészen úgy viselkedett, mint Melitta: arcán, tekintetében a megromlott kacérság, szavaiban, cselekedeteiben: vadság, hidegség, visszautasítás. A tiszt mulatott, csudálkozott és végül ajánlkozott, hogy megcsókolja:

- Simitsa fel haját a homlokán, engedje, hogy megcsókoljam. Maga a saját leánya, maga Melitta.

Úgy látszik, az asszony mégsem ezt akarta, mély haragba borult. Ujra a régi, maga lett. A kiméletlen, a kegyetlen, aki érezvén, hogy nem tudja többé boldoggá tenni a világot, valami nagyot akart ártani, jobbra, balra, össze-vissza.

- Tudja mit - mondá - ne jöjjön többé ide. Nem való nekem ez a kergetődzés, szépen megfogom magamat huzni az apja oldalán. De téved, ha azt hiszi, hogy a leányomnak a kezét is megfoghatja valaha.

- Hátha elveszem feleségül? A templomban, a törvény előtt! - válaszolta a férfi, aki csaknem mindent megértett, ami homályos, zavart titka van az asszonyi léleknek. De ezt az asszonyt most nem értette. Piroska holtra vált, ajka hangtalanul mozgott, percek multak, amíg szólni tudott:

- Nem engedem. Nem, azt soha! Egy ilyen asszony leányát maga nem veheti feleségül soha. Tönkre akarja magát tenni? Bepiszkolni és megállítani a karrierjét, örültté tenni a családját? Ne bántson bennünket. Mi nem vagyunk olyanok, akiket becsületes férfiakként feleségül szabad venni!

- Ez örület. Megrágalmazza magát, a leányát és engem védelmez!

- Halálom árán is! Ha meghalok, írást fognak találni a szívem fölött: a legszörnyűbb átkok lesznek rája írva. A leányomnak szólnak arra az esetre, ha valaha magának nyujtaná a kezét, akár mint hitvese, akár mint...

- Érthetetlen. De hiszen maga letagadja az anyaságot magát. Úgy viselkedik, mintha halálos ellensége, engesztelhetetlen riválisa volna az anyjának.

- Hát az vagyok!

Volt valami komikus, komédiásos e zord vetélkedésben. Főképp arra nézve, aki kívülről nézte. A bentlevőknek ugyancsak forró volt a levegője ez előre nem mozgó, fojtott, össze-vissza komplikált drámának.

A legtöbbet talán az államférfiu szenvedett benne. Nem tudta mit tegyen: zsebkendő végről párbajozzon-e a fiával vagy csak úgy, szabadkézből üsse le, mint ezer, kétezer esztendővel tehették ama brutális pathriarchák, akinek új asszonyát a régi asszonytól való pelyhes állu legény - a csontja vékony még, az izma lányos még - csábította. Vagy kezét csókoljon neki, mert úgy viselkedik vele szemben, mint gondos, erkölcsös apa, aki a tékozló fiut visszahozza a buja Egyiptom karjaiból?! A mágnás, aki csupa keneteljesség, csupa forma volt, ugyancsak emberré lett ebben a vergődésben. Ah, ezek a nyársat nyelt urak, akik a világ előtt folyton a valláserkölcsi alapot ülik és állítják, titokban hasmánt csúsznak bűneik után és a legközhöz-ségesebb fetishnek csókolják a sáros, bűzhödő lábait!

A mágnás - mint egy elcsapott Louis - lesekedett a régi szeretője új udvarlójára. Mindig „ki akart kezdeni” vele; de az kitért előle, ha csak lehetett tiszteletteljesen és nyugodtan. Csak egyszer mondott neki szigorú szavakat:

- Amíg én élek, ízléstelen bolondságot nem csinálsz. A vagyonodat - nem bánom - add oda imádott hazádnak; de a neved, az enyém, a becsületed az enyém!

- De ha nem bírok nála nélkül el lenni!

- Próbálj el lenni minden nélkül. Egy ilyen radikális, független uraságnak, meg kell ezt is cselekedni, ha eljön az ideje.

- Azt gondolod, hogy főbe löjjem magamat!

- Ti marciusi emberek, forradalmárok és szabadsághősök vagytok, féloldalt. Nem derék-kötéstől föl vagy le, hanem keresztmetszetben. Az egyik oldalotoknak a halál semmi, a másik oldalotoknak azonban kicsiny idő az örökkévalóság.

- Úgy gondolod, hogy most mindjárt. Ne késlekedjem?!

- Azt nem. Nem volna stilszerű. Valami szép okot kellene keresni a nyilvánosság számára. Valami tetszetős és nagy hazugságot, amelynek révén benne légy a történelemben. Majd jön, majd csináltok, addig várni kell.

- Köszönöm.

Apa és fiú elváltak. Kezet is fogtak. Talán nem is haragudtak egymásra. Az apa féltette magát, hogy tényleg valami bolondot fog cselekedni. A fiú nem féltette az apját, bizonyos volt a familiájában, ismerte őket személy szerint, négyszáz és nyolcvan esztendővel visszafelé. Ők kiélték az életet a legutolsó cseppig, valamennyien - ha már felnőtt - nemhogy hívta volna a halált, de viaskodott vele, amikor jó későn mégis eljött az. A nagy lelki komplikációkkal, szerencsétlenségekkel rendszerint úgy végezték, hogy az maradt a bajban, akinek a legkisebb köze sem volt az egészhez. A fiatal nyugodtan aludt az örege miatt. S inkább magáért aggódott egy kissé.

Az utolsó időben mind azon ravaszkodott, hogy a színésznő leányával, ha csak pár percre is, együtt lehessen. Hogy egyedül találja, arról le kellett tenni. Nem csak azért, mert az anyja úgyszólván fogva tartotta, hanem, mert a leány bujt előle. Valami ünnepi előadáson, egészen véletlenül, mégis rátalált és megszólíthatta. Melitta a színház mögött, fiakkerben várta az anyját. A férfi ösztönszerűen nézett be a kocsiba, meglátta Melittát és rövidesen beült melléje.

- Hogy van?

A leány nem felelt.

- Ha nem felel - mondá a férfi - meg fogom csókolni.

- És én arcúl ütöm! - mondá a leány csendesen.

A gentleman - bizonyára nem először életében - lenyelte ezt a fenyegetést. Vidáman évődött tovább:

- Adok egy garast, ha megmondja, mért gyűlöl?

- Mert ellensége a mamának.

- Én és ellensége? Akarja, hogy szeressem?

- Azt kell tenni, amit ő akar, úgy van jól.

- Ha maga csak egy kicsinyt örül annak, ha én a mama kedvére teszek mindent, csak mondja. Mondja és úgy lesz. Parancsolja!

- Parancsoljam? Mi jogon.

- Mert a világon nincs senki, aki fölöttem úr, csak maga!

- Nem adok az ilyen beszédekre semmit. Maguk hellyel-közzel meg vannak örülve. Én ezt tudom, láttam, amikor a mamával szemben produkáltak. Ha más egyéb mondanivalója nincsen, menjen el.

- Mindjárt. Még csak egy szót, szárazon, józanul, ahogy maga szereti. Maga még fiatal, csaknem kis leány; de mindent megért és mindent lenéz. Egyet azonban nem ért meg és azért azt nem is szabad lenéznie: nekem más nő, mint maga, nincs és nem is lesz többé, tudom. Semmi rosszat nem akarok, nem kínozom, rövidre fogom, amire kérem. Engedje meg, hogy messziről várjam, amíg rászánja magát, hogy a feleségem legyen. Becsületszavamra fogadom, hogy tisztelni fogom, kétely nélkül, szemrehányás nélkül és hű leszek hozzá, amíg élek. Várok reá, tiszta szívvvel és akár nem is látom, amíg el nem határozta magát.

A leány gyanakodva nézett a férfira és szomoruan mondá:

- Nekem nincs semmi vágyam és kedvem arra, hogy a felesége legyek, még ha az önök szokása ellenére, komolyan mondja is azt, amit mond. Inkább félek a gondolatától. Súlyos lánc lenne rajtam a házasság, úgy érzem. Súly és rabság. De miért viseljem? Mit vétettem?

- És nincs irántam semmi szimpathiája.

- Nincs. De más férfi iránt sincs. Nevetségesnek tartom magukat és nem akarok velük együtt nevetséges lenni. A szerelem egy rossz szokás, nevetlenség, majomság. Hagyjanak engem békén!

- Kolostorba fog menni?

A lány gyengén felkacagott.

- Butaság. Miért mennék? Egészen jól elvagyok a városban. Csak hagyjanak engem - de főképpen a mamámat - békén. Neki menjen jól a sora. Kikászolódjunk az adósságokból. Négyöt év és ő is rá fog unni arra, hogy bolondozzék az emberekkel. Nyugodt lesz és boldogok leszünk.

- Egy biztató, egy vigasztaló szava nincs hozzám? Hiszem magának, amit mond és irtózatosan szenvedek. Mi lesz belőlem?

- Ami másból, a kétezer millió ember közül akármelyikből. Ami belőlem. Menjen, menjen! A színházból jönnek már, a nyomdászinasok már kiáltják a mama nevét. Azelőtt ingyért jöttek, technikusok is, most ezeknek mind egy hatost kell adni...

A katona kezét csókolt, a fiatal leány keztyűs kezét csókolta meg és elment. Még aznap este elutazott a városból, ki a kontinensből, vissza Londonba, ahol a legszebb gépies életet lehet élni. Egy szó híradás, egy szó írás nélkül hagyta sorsára apját, szívének egyetlen igazi, mély-séges álmát, a leányt és a primadonnát. A helyzet egyszerre kitisztult, a dráma azonnal kibonyolódott és dülőre került, amint ő kilépett belőle. Nem történt semmi rendkívüli dolog, csak az, hogy a rossz asszony egy hét alatt megvénült, összeesett, mint az arzénevő, aki szenvedélyével egyszerre szakít. És amikor az oligarcha fölment hozzá, pleine parade, tudatva vele, hogy beadta felesége ellen a válókeresetet és kész vele a világ előtt is egybekelni -: nem találta meg többé azt, akibe egy évtizeden át bele volt bolondulva. Egy kedvetlen és szigorú öreg nőt talált, akinek festett haját szürke szálak tarkázták. A férfi idejében elfeledte, amiért jött és a primadonna nem igyekezett fölfrissíteni az emlékezetét. Még azt sem kérdezte meg, hogy írt-e neki a fia. Egyszerűen elküldte és az örült, hogy mehetett.

Anyja és leánya egyedül maradtak. Melitta anyjának fáradt nyaka köre fonta karjait:

- Most már boldogak leszünk. Egymásért élhetünk.

- A te boldogságod most kezdődik. Az enyém véget ért, az életem is. Foltozni fogom a fehérenemüket. Vajjon tollat fosztani lehet-e itt Pesten? - mondá egészen komolyan.

Levetette vállfűzőjét és ledőlt a diványra:

- Legjobb aludni; aludni hagyjatok!

*

A rossz asszony természetrajza ettől a naptól fogva nem érdekes, nincs miért folytatnom. Ami elérte, az a vég. De vajjon nem újul-e meg, hirtelen, nem támad-e még egyszer reneszánsza?

-&-